

# MAGYAR IPARMŰVÉSZET



**2018/7**

HUNGARIAN APPLIED ARTS

*Főszerkesztő:*  
SIMONFFY SZILVIA művészettörténész

*Szerkesztőbizottság:*  
DÁVID KATALIN művészettörténész  
DVORSZKY HEDVIG művészettörténész  
ERNYEY GYULA designer, szaktörténész  
FEKETE GYÖRGY  
belsőépítész, iparművész  
FELEDY BALÁZS művészetkritikus  
MASCHER RÓBERT designer  
MEZEI GÁBOR belsőépítész  
RITOÓK PÁL művészettörténész  
SCHERER JÓZSEF designer  
SCHRAMMEL IMRE  
keramikus és porcelántervező

*Olvasószerkesztő:*  
ANTAL MARIANN

*Szerkesztők:*  
SZABÓ EMMA ZSÓFIA  
művészettörténész  
VERESS KINGA  
művészettörténész  
WEHNER VIOLA  
művészettörténész

*Hírszerkesztő:*  
NAGY FRANCISKA  
*Fordító:* MENTE ÉVA

*Felelős kiadó:*  
Nemzeti Művészeti és Kulturális  
Kapcsolatok Alapítványa

*Gazdasági vezető:*  
ANDA JUDIT  
*Telefon:* 06-20/299-0767

*Lapalapítók:*  
FEKETE GYÖRGY  
N. DVORSZKY HEDVIG  
SCHRAMMEL IMRE



**Évente nyolcszor megjelenő folyóirat  
Új folyam 25. – 2018/7 (november)**



**E számunk megjelenését  
a Nemzeti Kulturális Alap  
Iparművészet Kollégiuma,  
a Magyar Művészeti Akadémia és  
a „Budapest Bank Budapestért”  
Alapítvány támogatta.**  
**ISSN 1217-839X**

*Szerkesztőség:*  
1034 Budapest, Kecse utca 25.  
*Telefon/fax/üzenetrögzítő:*  
400-7897

*Adminisztrátor:*  
Balogh Enikő

*Fogadóóra:*  
kedden 10-től 13.30 óráig

*E-mail-cím:*  
magyariparmuveszet@gmail.com

*Honlap:*  
www.magyar-iparmuveszet.hu

*E szám lapzártája:*  
2018. október 15.

*Tervezés:*  
Tandem Grafikai Stúdió  
(tandemgrafika.hu)

*Nyomás:* Stoffel és Társai

A folyóiratban közölt  
szövegek és fotók  
szerzői jogvédelem alatt állnak.  
Utánnomásuk, fénymásolóval  
való sokszorosításuk  
csak a kiadó előzetes hozzá-  
járulásával engedélyezett.

A lap előfizethető  
a Nemzeti Művészeti és  
Kulturális Kapcsolatok Alapítványa  
**10402166-21629389-00000000**  
számlaszámán vagy  
a szerkesztőségtől kért  
postautalványon.

Egy példány ára 1000 forint.  
Előfizetési díja egy évre 7500 forint.

# MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

## HUNGARIAN APPLIED ARTS

**Kozma Lajos: Karosszék rajza /  
Lajos Kozma: Armchair. Drawing**

Kozma Lajos (1884–1948)  
halálának 70. évfordulójára  
(*Simonffy Szilvia*)..... **2**

„...a helynek, az időnek,  
a léleknek mértékére...”  
Emlékezés Kozma Lajosra  
(*Kiss Éva*) ..... **4**

Dekoratív újhistorizmus –  
Kozma barokkja  
Beszélgetés Horányi Éva  
főmuzeológussal  
(*Ferkai Tamás – Szarvas Gábor*) **5**

Modernizált tradíció – Kozma  
barokkja. Beszélgetés Reichart  
Dóra művészettörténésszel  
(*Ferkai Tamás – Szarvas Gábor*) **13**



Népművészet és dekorativitás  
A fiatal Kozma Lajos tulipános  
tervei (*Kiss Éva*) ..... **19**

Képszerűség és mesterségbeli  
tudás. Pécsi József Budapesti  
Műhelyben készített enteriőr-  
fotográfiái 1914-ből  
(*Csengel-Plank Ibolya*) ..... **25**

Utóhatások. Egy mai belsőépítész  
vallomása Kozma Lajosról  
(*Somlai Tibor*) ..... **39**

Kner Imre: Kozma Lajos mint  
könyvművész..... **47**

Kozma Lajos: Az iparművészet  
fejlődésének új irányáról..... **56**

**HÍREK** ..... **59**

**2018/7**

# Kozma Lajos (1884–1948) halálának 70. évfordulójára

► 1948. november 26-án hunyt el Kozma Lajos, a világhírű építész-iparművész, grafikus és pedagógus. A 2018-as *Kozma-émlékév* keretében, tisztelegve a kiváló alkotó előtt, a Műcsarnok, az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, valamint a Budapesti Komplex Szakképzési Centrum Kozma Lajos Faipari Szakgimnáziuma együttműködésében nagyszabású programsorozat indult, amelynek célja Kozma sokszínű munkásságának, komplex tervezői attitűdjének bemutatásán keresztül a művészeti (szak)képzés, a kézműipari tradíciók jelentőségének hangsúlyozása. A programsorozat kiemelt rendezvénye a Műcsarnok Kamaratermében szeptember 4-én nyílt és december 2-ig látogatható *Kozma Klasszik – A Budapesti Műhely*



**Kozma Lajos / Lajos Kozma**  
archív fotó  
(Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd)



**Kozma Klasszik.**  
A Budapesti Műhely és Kozma Lajos című kiállítás (részlet).  
Kurátor: Horányi Éva, látványtervező:  
Dévényi Tamás / Classic Kozma. The Budapest Workshop and Lajos Kozma. Exhibition at Műcsarnok /Kunsthalle/, Budapest.  
Curator: Éva Horányi.  
Visual design: Tamás Dévényi.  
Exhibition photo Műcsarnok, Budapest, 2018



Fotó: Múcsarnok, Budapest

**Kozma Klasszik. A Budapesti Műhely és Kozma Lajos című kiállítás (részlet). Kurátor: Horányi Éva, látványtervező: Dévényi Tamás / Classic Kozma. The Budapest Workshop and Lajos Kozma. Exhibition at Múcsarnok /Kunsthalle/, Budapest. Curator: Éva Horányi. Visual design: Tamás Dévényi. Exhibition photo**  
Múcsarnok, Budapest, 2018

és *Kozma Lajos* című kiállítás, amelyhez kapcsolódóan október 8-án és 9-én a Múcsarnok előadótermében kétnapos konferenciát rendeztek. Az előadók Kozma Lajos életművét, valamint a hazai iparművészeti oktatás és faipari szakképzés helyzetét elemezték. A szimpózium az idei Design Hét Budapest egyik kiemelt eseménye volt.

A jubileumi év alkalmával a *Magyar Iparművészet* folyóirat ezzel a számával emlékezik a művészre, aki nagyszabású életművet hagyott ránk örökül, melynek hatása napjainkban is megtermékenyítő erejű, Kozma alkotói látásmódja több, mint korszerű.

A tartalom a kiállítás és konferencia tematikájához kapcsolódik, és két cikk újraközlésével zárul: Kozma Lajos *Az iparművészet fejlődésének új irányáról* című,

több mint száz éve íródott elméleti munkájával, illetve Kner Imre *Kozma Lajos mint könyvművész* című, életrajzi vonatkozásokat is tartalmazó méltatásával.

A szerkesztőbizottság és szerkesztő munkatársaim nevében is köszönetemet fejezem ki a lapszám cikkeinek és képanyagának összeállításában együttműködő intézményeknek és szakembereknek, kiemelten a kiállítás kurátorának, Horányi Éva főmuzeológusnak, valamint Kiss Éva művészettörténésznek és Ritoók Pál művészettörténész-főmuzeológusnak, továbbá külön köszönet illeti a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-t, az archívumukban őrzött reprodukciók közlésre bocsátásáért.

SIMONFFY SZILVIA  
főszerkesztő

# „...a helynek, az időnek, a léleknek mértékére...”

Emlékezés Kozma Lajosra

► „Abányszor találkoztam vele, abányszor ma is gondolok rá, mindig az egész embert látom és a teljes alkotót, a mi buszadik századunk emberi és művészi fokmérőjét, akinek minden terve, műve, géniusza, egész lénye az élet s a művészet természetes egységét, minden művészet szép egységét, az emberi tevékenység szerves egységét hirdette” – írta Gyergyai Albert az *Új Építészet* 1949-es, Kozma Lajosra emlékező számában.

Lengyel Géza, a *Nyugat* főmunkatársa 1913-ban „interiőr-építésznek” nevezte a *Magyar Iparművészet*be írott, *Kozma Lajosról* című cikkében.

Kozma valóban az elmúlt század magyar művészetének egyik legsokoldalúbb alkotója volt, aki szüntelenül kísérletezve mindig azon fáradozott, hogy az üdvözlőkártyától a szobáig, vagy a házig, egész környezetünkbe belophassa a művészetet.

Stilusteremtő művész volt. Invenciózus szellemes-

szeggel, humánussal, derűvel, találékonysággal formálta lankadatlanul azt a nyelvet, amelyen a mindennapra szóló művészet üzenetét közvetítette. Számára forrást és ösztönzést jelentett a magyar népművészet kifogyhatatlan tárháza éppen úgy, mint a barokk pompa patetikus monumentalitása, vagy a bontakozó funkcionalizmus puritán világa.

Mint fáradhatatlan kutató sokféle hangszerelésben szolgáltatta meg a szépségről szóló álmait. Am csapongó fantáziája sokféle szüleményét harmonikus egységbe foglalta az érték és a minőség mindenekfelett való tisztelete. Műve hol tékozló pompájú reprezentatív bútoregyes volt, hol látszólag céltalan kicsiny tárgy, egy nyomdai dísz, vagy levélfej – Kozma minden esetben értéket alkotott, mert a fizikai szükségleteken túl a szellem nehezebben körvonalazható igényeit is szolgálni kívánta. Hitt abban, hogy a művészet, a szépség valóban embert formáló erő, amely a felhasználó személyiségén keresztül egy kicsit a világ jobbítását is szolgálhatja, s ezt a hitet szegezte szembe az elsvárosodni látszó világ lélektelenségével.

Befejező gondolatnak idézzük ismét a kortárs és barát Gyergyai Albert szavait: „*Annak a század eleji művészi s nem csak művészi fordulatnak, amely minden óvatossága s polgári kötöttsége ellenére ezt a nagy elvet próbálta a maga kora és társadalma kívánalmai szerint megvalósítani, talán Kozma Lajos volt egyik legbátrabb, legtalálékonyabb, legsokoldalúbb úttörője, s nemcsak mint Ady barátja, s illusztrátora, nemcsak mint Bartók egyik első híve áll egy sorban, egy szinten legjelentősebb kortársával, hanem mint építő, rajzoló, könyvdíszítő, otthon-építő, vagy ha szabad így szólnom, mint elsőrangú összekötő művész, oly művész, aki az életet a művészettel, a mindennapi valóságot a legmagasabb szépséggel, a művészt a közönséggel, a könyvet a betűvel és a képpel, az otthont az emberrel kötötte össze, a helynek, az időnek, a léleknek mértékére...*”

KISS ÉVA  
művészettörténész

**Kozma Lajos: Monogramos szignet. Kozma Lajos szignetkönyvéből (Kner Izidor, Gyoma, 1925) / Lajos Kozma: Signet with initials. From the volume Signet Book by Lajos Kozma (Izidor Kner, Gyoma, 1925)**



# Dekoratív újhistorizmus – Kozma barokkjá

Beszélgetés Horányi Éva főmuzeológussal

**Kozma Lajos: Komód /  
Lajos Kozma: Commode**  
Budapest, 1925  
körül, diófa borítás,  
citromfa berakás,  
104x170x64 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

► *Mikor kezdett el Kozma Lajos életművével foglalkozni, és miért pont őt választotta?*

– Modern családi házokról szóló szakdolgozatomhoz kerestem példákat, amikor eljutottam Kozma Berkenye utcai villájába, ahol még alkalmam volt többször találkozni az egykori megrendelővel és tulajdonossal. A vele folytatott érdekes beszélgetések és az a

körülmény, hogy az Iparművészeti Múzeum gyűjteménye, ahol akkoriban kezdtem dolgozni, bővelkedik Kozma-alkotásokban, kivételes közelségbe hozott az életművével. Nagyon vonzó volt számomra, hogy azokon a területeken, amelyek engem kiváltképp érdekelnek, így az építészetben és lakásművészetben is egészen kimagasló teljesítményt nyújtott.



Fotó: Francz Attila / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Illatszeres  
szekrényke. Kivitelezés:  
Krausz József /  
Lajos Kozma: Perfume  
cabinet. Manufacturer:  
József Krausz**  
Budapest, 1922  
körül, diófa borítás,  
rézveretekkel,  
83,5x53x43,5 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)





Foto: Nagy Tiber / Iparművészeti Múzeum, Budapest

**Kozma Lajos: Kanapé /  
Lajos Kozma: Settee**  
Budapest, 1920  
körül, bükkfa,  
faragott, festett,  
aranyozott,  
105x160x58 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

– *Ha egy mondatban kellene összefoglalni Kozma Lajos jelentőségét a magyar építészetben, az hogyan szólna?*

– Kozmát meghatározó művésznek vélem, hiszen éppen a sokoldalúsága és igényessége miatt rengeteg követője akadt, és még azok is nagyra becsülték és mesterként tartották számon, akik nem teljesen egy hullámhosszon vagy ízlés mentén alkottak vele.

– *Véleménye szerint, mi az oka annak, hogy Kozma 1920-as évekbeli építészete nem ismert annyira, mint a modern korszaka?*

– Kozma ezekben az években viszonylag keveset dolgozott építészként. A budapesti Zivatar utcai és Stefánia úti lakóházakon, valamint Kner Imre gyomai családi házában és a kassai zsinagógán kívül alig van számottevő épülete. Sokkal inkább lekötötték grafikusai, illetve lakberendezői-bútortervezői megbízásai, amelyekkel egyébként megalapozta hírnevét és népszerűségét. Az említett házak is inkább Kozma dekoratív „túlkapásai” miatt érdekesek, semmint valós építészeti értékeik vagy újszerűségük miatt. Olyan érzésem



**Gróf József: Asztal /  
József Gróf: Table**  
Budapest, 1925  
körül, diófa,  
faragott,  
75x80x50 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)



←  
**Kozma Lajos: Asztal.  
Kivitelezés:  
Kozma Károly /  
Lajos Kozma: Table.  
Manufacturer:  
Károly Kozma**  
Budapest,  
1922 körül, diófa,  
faragott,  
70,5x78x58 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

van ezekkel a házakkal kapcsolatban, mintha a belsőben kialakított és valóban elég egyéni *kozmasságot*, mint egy mintás zoknit, ráhúzta volna a homlokzatokra. Ezt valószínűleg a kortársak is érzékelték, és sokkal nagyobb figyelmet szenteltek Kozma enteriőrjeinek, mint a házaknak mint építészeti alkotásoknak, ezért az utóbbiak kisebb publicitást kaptak.

Az is elgondolkodtató, hogy az életművével kapcsolatos korábbi irodalom – talán engedve az akkori ideológiai kényszereknek – erősen hangsúlyozta a Tanácsköztársaság idején történt szerepvállalását a Művészeti Direktóriumban, illetve ennek negatív hatását pályájának későbbi alakulására. Ezt nehéz megítélni, hiszen már a húszas évek is igencsak gyümölcsözőek

voltak üzletileg Kozma számára, annyi igazság viszont lehet benne, hogy a magyar szakmai nyilvánosság kicsit mellőzte, munkáiról alig-alig jelentek meg közlemények. 1925-ben például a vallás- és közoktatásügyi miniszter iparművészeti állami nagy aranyéremmel tüntette ki, de ennek az egyébként nagy elismerésnek néhány nyúlfarknyi híradáson kívül semmilyen visszhangja nem volt. 1929-ben Háy Gyula a *Nyugat*-ban egy rövid írásában foglalkozott Kozmával. (Háy Gyula: Kozma Lajos. *Nyugat*, 1929, 12. – F. T., Sz. G.) Ebben meghökkenően veszi számba, hogy a német építészeti-iparművészeti szaksajtó nagyságrendekkel komolyabb figyelmet szentelt a munkáinak, mint a hazai. Míg Lipcsében és Darmstadtban egymásra jelentek meg a gazdagon illusztrált cikkek, sőt kötetek, itthon szinte alig publikáltak valamit az ez időben tervezett munkáiból. Biztos vagyok benne, hogy ez a hiátus is oka annak, hogy ezt az alkotói periódusát ma kevésbé ismerjük.

– *Mit nevezne Kozma-barokknak?*

– A korszakban valamiféle újhistorizmusként tetten érhető neobarokk formakincs ismerősen, biztonságosan elegáns stílusközeget nyújtott a felső középosztály számára. Az építészeknek és iparosoknak „csuklójukban volt” mindez, stúdiumaik során erős kiképzést kaptak a különböző történeti stílusokban való megnyilvánuláshoz. Kozma azért lett érdekes és izgalmas, mert ezeket az ismerős dolgokat tudta kifecsegni vagy túldimenzionált formákkal, harsány színekkel átértelmezni. Mindez tökéletes minőségű kivitelezéssel párosítva már elegendő volt ahhoz, hogy megrendelői a „nem szokványos” vagy „nem mindennapi” jóleső érzésével teljenek el. Kozma efféle munkáit szemlélve – leginkább bútorait, de például a Kner-házat is – mindig az jut eszembe, hogy valamiféle karikatúrái a historikus formáknak. Bár a hétköznapi életben állítólag nem volt különösebben vicces vagy szórakoztató ember, a rajzasztalán mindig mókázott: színekkel, vonalakkal, formákkal játszott. Amikor már modern korszakát élte, és már nem volt ildomos lendületes vonalakkal, arannyal-ezüsttel kápráztatni, akkor is megtalálta a játék terepét: helyiségek toligálása az alaprajzon; trükkös elrejtések; vagány, modern anyagok; s a többi.



– *Ön szerint a művész e korszaka tévelygésnek tekinthető-e, ha azt mai szemmel vizsgáljuk a későbbi modern korszakához viszonyítva?*

– Semmit nem lehet tévelygésnek tekinteni. Kozma nagyon tehetséges ember volt, nem egy kimondottan



**Kozma Lajos: Szék.**

**Kivitelezés: Kozma Károly /**

**Lajos Kozma: Chair.**

**Manufacturer: Károly Kozma**

Budapest, 1922 körül, diófa,

faragott, 99x51x47 cm

(Iparművészeti Múzeum,  
Budapest)



**Gróf József: Szék /**

**József Gróf: Chair**

Budapest, 1925

körül, diófa,

faragott,

87x57,2x44,5 cm

(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

autonóm művész típus, hanem „mesterember”, aki a piacról élt. Haladt a korrallal, rugalmasan alkalmazkodott az aktuális divatokhoz és megrendelői kívánalmakhoz. Mikor a modernizmus első látványosabb eredményei eljutottak Magyarországra, ő is szagot fogott, és hatásosan és nagy hozzáértéssel váltott.

– *A népies múlt, és a F fiatalok építészcsoport hatása mennyire érezhető az 1920-as években készült munkáin?*

– Kozma maga több ízben bevallotta, hogy nagy örömét leli a népművészeti motívumkincs felhasználásában. Ez hozott családi örökség is és – értelemszerűen – kötődik a műegyetem tapasztalatokhoz. Rajzos beállítottságánál fogva élvezettel alkalmazta a népi motívumok lendületét, ritmusát, színeit ebben a korszakban is, bár talán nem olyan nyilvánvalóan, vagy feltűnően, mint az 1910-es években.

– *Mik azok az elemek, motívumok – ha vannak ön szerint –, amik egyértelművé teszik egy épületről, hogy Kozma Lajos a tervezője?*

– A modern épületei esetében van egy elég karakteres eszköztár, amit majd' minden házánál elsütött. A korábbiaknál ez a készlet nem olyan jól körülhatárolható, mégis van valami – mondjuk így – a vonalvezetésben, ami elég jól megfogható és kozmásnak nyilvánítható. Mindemellett rengeteg követője, utánozója volt – bár ez az épületek esetében kevésbé érvényes –, ezért nem árt óvatosnak lenni. Az iparművészeti munkáinál ez könnyebben tetten érhető: számos pályatársa került büvkörébe, sőt, határozott befolyása alá. Kozma népszerűsége sokakat – köztük egészen kiváló és tehetséges művészeket – indított arra, hogy a nyomdokaiba lépve a mester stílusában tervezzenek, s az utókor számára kiváltképp zavarba ejtően „kozmás” munkáikkal próbáljanak érvényesülni. Csak a legfontosabbakat említve: Fábry Pál, Gróf József, Dankó Ödön, és a pályakezdő Kaesz Gyula és Kovács Zsuzsa is bevallottan sokat merített Kozma világából.

Éppen ezért magam sem nyilvánítok semmit Kozma alkotásának – holott már elég nagy tapasztalatom van –, amíg nincs a kezemben egy erre vonatkozó terv, vagy egyéb dokumentum.

FERKAI TAMÁS – SZARVAS GÁBOR  
*építészek*

**Kozma Lajos: Karosszék rajza / Lajos Kozma: Armchair. Drawing**

Budapest, 1920 körül, papír, akvarell, 32,6x23,8 cm  
(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



# Modernizált tradíció – Kozma barokkjá

Beszélgetés Reichart Dóra művészettörténéssel

► *Mikor kezdett el Kozma Lajos életművével foglalkozni, és miért pont őt választotta?*

– 2004-ben Erasmus-ösztöndíjjal Bécsben tölthetem egy szemesztert, és a Wiener Werkstätte egyik vezető tervezője, Dagobert Peche életművét kutathattam fél éven át. Peche óriási hatással volt kortársaira, így Kozma munkásságára is. A tanulmányaim során előttem kibontakozó stílári kapcsolatrendszer, az izgalmas összefüggések ösztönöztek Kozma mélyebb megismerésére. Szakdolgozatomat a hazai art deco enteriőrművészet stílustörténeti vizsgálatáról ír-

tam, e tekintetben pedig megkerülhetetlen volt Kozma Lajos munkássága. Később hat éven át voltam az Iparművészeti Múzeum Adattárának muzeológusa, így még szorosabbra fonódott a kötelék, lévén, hogy Kozma hagyatékának nagy szelete a múzeum gyűjteményét gazdagítja, az életműhöz köthető több száz tételből álló tervanyagot pedig magam kezeltem. 2012-ben Horányi Éva mellett dolgozhattam az Iparművészeti Múzeum nagyszabású *Art deco és modernizmus* kiállításán. A közös munka során számos, magángyűjteményből felbukkanó, Kozma által tervezett tárgyat

**Kozma Lajos:**  
Háromfiókos díszdoboz.

**Kivitelezés:**

Budapesti Műhely /

Lajos Kozma:

Ornamental box with  
three drawers.

**Manufacturer:**

Budapest Workshop

Budapest, 1922

körül, festett,

aranyozott fa,

jelzett: fiókján hátul

papírcímke,

36x50x23 cm (Ernst

Galéria, Budapest)



Fotó: Áment Gellért



Fotó: Áment Gellért

**Kozma Lajos:**  
**Szekrényke.**  
**Kivitelezés:**  
**Budapesti Műhely /**  
**Lajos Kozma: Cabinet.**  
**Manufacturer:**  
**Budapest Workshop**  
Budapest, 1918/1920  
körül, belül festett  
fenyő, kívül arany  
metállal borított,  
faragott  
tagozatokkal,  
jelzetlen,  
65,5x57x20 cm  
(Grosz Judit  
gyűjteménye)



sikerült beazonosítanunk a gyűjteményben található tervrajzokkal, archív fotókkal.

– *Ha egy mondatban kellene összefoglalni Kozma Lajos jelentőségét a magyar építészetben, az hogyan szólna?*

– Olyan univerzális művésze van szó, akinek egész életművét ízig-vérig az adott korszak hatotta át. Nem tartozott szélsőséges, progresszív irányzatokhoz, iskolákhoz, mégis jelentős hatással volt kortársaira, utódjaira, egy egész generáció látásmódjára. Rendkívül jól reagált saját korának apró stiláris változásaira, igényeire, azonban ez nem jelentett egyet a divat felzárkózásával. Munkáiban mindig jelen van a gyökerekhez való ragaszkodás, a személyiségéből fa-

adó eredetiség, játékoság és dekorativitás iránti hajlam, és nem utolsósorban az a mérhetetlenül magas minőségre való törekvés, mely szinte kivétel nélkül minden általa tervezett tárgy és épület magától értehető jellemzője.

– *Véleménye szerint, mi az oka annak, hogy Kozma 1920-as évekbeli építészete nem ismert annyira, mint a modern korszaka?*

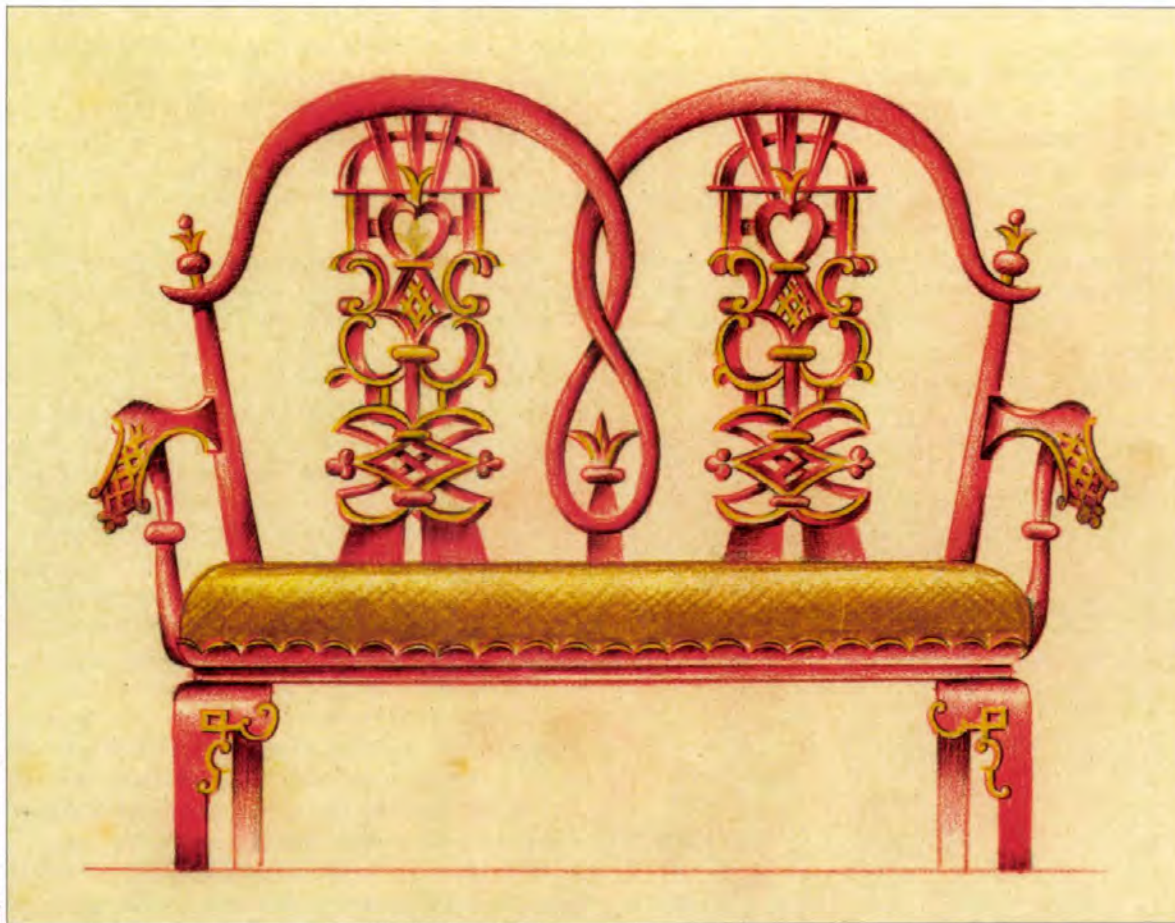
– Az elmúlt években nagyon sokan dolgoztak annak érdekében, hogy ez ne így legyen, de természetesen rengeteg vonatkozásban kutatható még az életmű. Az ízlés, a divat, amire felkapjuk a fejünk, mind-mind folyamatosan változásban van. Tény továbbá, hogy életművének különböző periódusait sokáig rangsorolta a szakma, és a húszas években született alkotásait – egyfajta közjátékként kezelve – negatív kritikával illette. Leegyszerűsítve, a magyar szakirodalom nagyjából az 1970-es évekig – hasonlóan a külföldi példákhoz – egyetlen fejlődési irány hangsúlyozásával, modernista megközelítésben tárta fel a 20. század első felének építészetét és tárgyalkotó művészetét. A kollektív és morális szempontú Sachlicheit eszményét középpontba helyező szemlélet a legtöbb individuális, expresszív, historizáló tendenciát elhajlásnak tekintette. Magyar vonatkozásban ehhez társult továbbá az ötvenes éveket követő ideológiai álláspont, mely a szocialista fejlődés irányvonalát követve értékfogalmát a tömegnek szánt funkcionalizmusban találta meg. Az egyénieskedő, historizáló, kisipari, polgári ízlésű tendenciákat pedig, csakúgy, mint egy-egy alkotó ebbe a kategóriába sorolható korszakát, a két világháború közötti időszak szigorú, jobboldali politikájának kényszere alatti működésével magyarázta. A hatvanas évektől – többek között – a posztmodern és pop-art térnyerésével azonban a korábbi kutatások és a korszak elemzése is más megvilágításba került. Nem véletlen, hogy az art deco mint stílusfogalom behatárolását célzó első kezdeményezések is ekkor indulnak meg. Kozma életművének megítélése pedig jól példázza a szakma korszakhoz való hozzáállásának változásait is: a húszas években készült terveit ma a hazai art deco dekoratív, expresszív irányának kiemelkedő példáiként tartjuk számon.

– *Mit nevezne Kozma-barokknak?*

**Kozma Lajos: Konzol /  
Lajos Kozma: Console**  
Budapest, 1925  
kőről, festett,  
aranyozott,  
faragott fa, jelzetlen,  
72x60x25 cm (Ernst  
Galéria, Budapest)



Fotó: Amant Galléri



**Kozma Lajos:**  
**Kanapé rajza /**  
**Lajos Kozma:**  
**Settee. Drawing**  
 Budapest, 1920-as  
 évek közepe, papír,  
 színes ceruza,  
 20,3x23,3 cm  
 (Iparművészeti  
 Múzeum, Budapest)

– A *Kozma-barokk* kifejezéshez sokáig egyfajta pejoratív felhang társult, ezért magam nem is szerettem használni. Ugyanakkor mivel megkerülhetetlenül jelen van minden Kozmával foglalkozó irodalomban, az elmúlt évtizedek kutatásai egyre inkább le is választották róla ezt a negatív jelentéstartalmat. A *Kozma-barokk* egyfajta gyűjtőfogalommá vált a húszas években tervezett munkáira, holott nyugodtan megkülönböztethetnénk – ahogy annak idején Koós Judith is megtette – *Kozma-rokokót* vagy *Kozma-chinoiserie-t* és így tovább. Számomra a *Kozma-barokk* a Rákóczi-kort megidéző – főleg észak-magyarországi területekre jellemző – díszítőstílusnak és formaalakí-

tásnak Kozma által átformált, stilizált, ugyanakkor népies naivításban, szabadon és legtöbbször játékosan továbbvariált változata.

– Ön szerint a művész e korszaka tévelygésnek tekinthető-e, ha azt mai szemmel vizsgáljuk a későbbi modern korszakához viszonyítva?

– Nem gondolom, hogy ma bárki is komolyan eltévelyedésnek tekintené. Egyáltalán lehet-e egy művészi életműben, általánosságban eltévelyedésről beszélni? Mostanra a stíluskritikai vonatkozású kutatások teljesen más megközelítéssel dolgoznak...

– Mit gondol, mi irányította a tervezőt?

– Az első világháborút követő időszakra a modern



**Kozma Lajos: Karosszék.**  
**Kárpit kivitelezése:**  
**Székesfővárosi Textilipari**  
**Foglalkoztató Műhely**  
**Gobelinszövő Intézete /**  
**Lajos Kozma: Armchair.**  
**Fabric manufactured**  
**by the Tapestry Institute of the**  
**Municipal Textile Industry Studio**  
Budapest, 1928, faragott,  
vörösre lakkcsiszolt fa, gobelin  
selyemkárpittal (Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Könyvborító (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926) / Lajos Kozma: Book cover (1000 Ideen zur Künstlerischen Ausgestaltung der Wohnung. Hrsg. Alexander Koch. Darmstadt, 1926)**

Iparművészeti Múzeum, Könyvtár, Budapest

európai iparművészet igen komoly stílusválságban találta magát. Ankéntok, vitairatok sokasága tanúskodik erről, a kérdés hazai vonatkozásában Kozma is tudatos véleményformálónak vált. Sok helyen és sokféle formában kifejtette véleményét arról, milyen utat képzelt el a magyar ipar- és építőművészet számára. Főleg németországi példákra, párhuzamokra hivatkozva, kimutatva egyfajta hazai kiemelkedő történelmi stílust, azt modern látásmóddal, egyéni színezettel, a művész önnön hangvételével megtoldva, a minden-

től megkülönböztethető, nemzeti vonásokat tükröző iparművészet megteremtését helyezte középpontba. Kozma *barokkja* véleményem szerint pontosan erről szól: egyfajta liberalizált historizmusról, modernizált tradícióról. Mindez korántsem volt elszigetelt jelenség, sokkal inkább egy rövid időszakra beköszöntő – Európa-szerte ismert – modern áramlat, mely más-más színezettel, megteremtette az art deco egy sajátos, dekoratív irányát. Ehhez hozzájárult természetesen Kozma saját, rendkívül játékos személyisége, amely tökéletesen hozzáidomult a fenti kifejezésformához, a liberális polgári értelmiség szűk rétege számára divatos környezetet teremtve. Kozma húszas évekbeli munkássága teljes mértékben beilleszthető az osztrák és német kortársai, a többek között Wilhelm Foltin, Eduard Pfeiffer, Oskar Wlach, Otto Prutscher, Fritz August Breuhaus által képviselt irányzatba, melynek közvetlen gyökere valahol Dagobert Peche extravagáns látásmódjában kereshető. Kozma munkáit rendszeresen publikálta az egyik legjelentősebb német szaklap, a darmstadti kiadású *Innendekoration*, és beszedes információ, hogy 1929-ig nyolc különszámot szenteltek neki. Az évtized végén – megannyi előzményét követően – ismét divatba hozott keleties (kínai, japán, tibeti) elemek és formaképzés újragondolt változatai szinte elárasztották a német folyóiratok lapjait, ennek hatása alól Kozma sem vonhatta ki magát. Számos, ebben a szellemben készült bútortervet, a hozzá tartozó berendezéssel megvalósult enteriört ismerünk tőle, ezeket szintén ehhez a rendkívül dekoratív korszakához sorolja a szakma. Kozma maga is jelentős keleti, ezen belül japán, kínai, délkelet-ázsiai, indiai, tibeti – főként plasztikából álló – gyűjteménnyel rendelkezett, melyet több alkalommal kiállításokon is bemutatott, nem egyszer saját munkái kíséretében. Magától értetődően biztosíthatnak mind ezen tárgyak is közvetlen inspirációt. Kozma egész személyiségének, művészeti gondolkodásmódjának alapeleme volt a dekorativitáshoz való vonzódás, vonzalom, mely, bár teljesen más formában, de későbbi, modernista korszakában is sajátja maradt.

FERKAI TAMÁS – SZARVAS GÁBOR  
építészek

# Népművészet és dekorativitás

A fiatal Kozma Lajos tulipános tervei

► A művészek a 19–20. század fordulóján fennen hirdették a múlttal való szembefordulásukat, új, egyéni utak keresését. Ez az önállósodási vágy azonban elsősorban a történeti stílusokban való eklektikus tobzódásra vonatkozott. A historizáló előképek helyébe új hagyománykincs, a népművészettől inspirált ornamentika lépett. A régivel való makacs szembeszegülés tehát a másfajta réginek a felfedezésével párosult.

Az újításvágytól fűtött művészetteremtő akarat, a nép ősi erejű eredetiségében bízva, ebből a kultúr-kincsből kívánta megteremteni saját, immár az új korszak nyelvén megszólaló művészetét. A fiatal művészek gyűjtőutakra indultak, hogy a múlt béklyóitól

végre megszabadulva, az újonnan felfedezett hagyomány forrásából merítve erősítsék a nemzeti tudatot.

Azonban a jobbak közülük újtó törekvésükkel egyszersmind a kortárs európai művészet nagy áramához is kapcsolódtak.

Lyka Károly már 1902-ben alapos tanulmányt szentelt a szecessziós stílus és a magyar stílus céljainak elemzésére, s abban félreérthetetlenül szögezi le: „*Látjuk, hogy nálunk jóformán szóról-szóra ugyanaz történt, ami a külföldön. Hogy tehát a »szecesszió«-nak és a »magyar stílus«-nak (a közkeletű elnevezést használjuk) az eredete ugyanaz. És hasonló, sőt közös a sorsuk is, amely eddigi rövid pályafutásukon kísérte. Az tehát, amit álta-*

**Kozma Lajos:**  
Négyajtós, mindkét  
oldalán üvegezett  
szekrény. Kivitelezés:  
Budapesti Műhely /  
Lajos Kozma: Glass  
cabinet with four doors.  
Manufacturer:  
Budapest Workshop  
Budapest, 1913,  
faragott diófa,  
173x288x22 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)



Fotó: Ferencz Attila / Iparművészeti Múzeum, Budapest

lában szecessziós stílustörekvésnek szoktak mondani, eredetében, lényegében és hatásában azonos azzal, amit általában magyar stílustörekvésnek szoktak mondani. [...] Kevésbé adhat félreértésre ürügyet, ha a fönt vázoltak alapján azt mondjuk, hogy a magyar művészek stílustörekvése lényegében azonos a külföldi művészek modern törekvésével. Hogy tehát ezek fedik egymást és éppen nem állíthatók egymással szembe.”<sup>1</sup>

A népies ösztönzésű művekben párosul a szecesszió minden régivel való szembefordulásának igénye a népi kultúra hagyományainak tiszteletével. A kettősség azonban legjobb művészeink munkásságában nem vezetett bántó ellentmondáshoz, vagy disszonanciához. Sikerült megtalálniuk a helyes arányt a népművészet ornamentális eszköztára, vagy éppen racionális építésmódja és a megbízható kézművesmegoldások között.

Ezt igazolják a fiatal Kozma Lajos korai tervei is, akinek munkássága a 20. század nagy, dekoratív vonulatához kapcsolódik.

Kozma az úgynevezett Fiataloknak, a század eleji jelentős építészcsoporthoz tartozott, tagja volt Jánszky Béla, Kós Károly, Györgyi Dénes, Zrumeckzy Dezső és mások társaságában. Komolysággal és játékosággal egyaránt párosuló fogalmazásmódja és díszítőkedve éppen e korai gyűjtőutak során bontakozott ki, és először grafikai munkáiban nyert megfogalmazást. Margitay Ernő már 1908-ban felfigyelt erre, amikor így írt az alig két éve diplomát szerzett fiatal építészről: „[Kozma] észrevette a népművészetnek a természetre való egyenes utalását, a természet elemeire való ujjmutatást, amelyeket aztán a saját dekoratív nyelvén fejezett ki akkor, amikor ornamentumait megteremti. A népművészet csak az alkotás törvényére tanította meg [...]. Szóval a népművészet folytatását úgy érti, hogy az nem a belőlük vett elemek ugyanegy nyelven való ismétlése, hanem a természet elemeinek egyéni synthézissel való sorakoztatása [...]”<sup>2</sup>

Kozma fiataalkori rajzainak uralkodó vonása a rend és a fegyelem. Az ornamentika a geometria keretei közé kényszerül, kerülve minden csapongó szertelenséget. Csaknem minden lapon feltűnik indás száron a legmagyarabbnak tartott magyar virág, a tulipán. A kopjafák faragott mértani díszítményei, Erdély népi

**Kozma Lajos: Karosszék, a Rózsavölgyi Zeneműbolt berendezéséből / Lajos Kozma: Armchair from the furnishing of the Rózsavölgyi Music Store, Budapest**  
Budapest, 1912, faragott diófa, újabb szövettel áthúzott, 93x66x66 cm  
(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Fotó: Soltészné Haranghy Agnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Üvegezett szekrény.**  
**Kivitelezés: Budapesti Műhely /**  
**Lajos Kozma: Glass cabinet.**  
**Manufacturer: Budapest Workshop**  
Budapest, 1913, faragott diófa,  
selyemdamaszt bevonás,  
171x122x37,5 cm (Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

Fotó: Soltészné Haranghy Ágnes / Iparművészeti Múzeum, Budapest



**Kozma Lajos: Műhelyrajz beépített vitrinhez**  
**(a verzón felirat: Görög leány beépített vitrine) /**  
**Lajos Kozma: Shop drawing for a built-in display case**  
**(inscription on the verso: 'Built-in display case of a Greek girl')**  
 papír, ceruza, színes ceruza, 89x53,5 cm (MMA –  
 Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi  
 Dokumentációs Központ, Budapest)

építészetének konstruktív hangja a sík lapoknak is architektonikus jelleget adott.

Kozma tulipánokat és levéldíszeket stilizáltan alkalmazó korai munkái már kijelölik helyét az európai művészet azon alkotói között, akik határtalan fogékonysággal és stíluskereső szomjúsággal válaszoltak koruk művészi kérdésfeltevéseire. A múlt értékeinek megőrzése, az új utak keresése számukra is kihívást jelentett, a századelő más művészeihez hasonlóan. De erre a kihívásra nem a hagyományos művészet lerombolásának követelésével válaszoltak, mint avantgárd kortársaik, hanem csupán a világ sokarcúságának és gazdagságának tudomásulvételével, és e gazdagságra való rácsodálkozással. Kozma Lajos is ilyen sokféle tájékozódó és a hatásokra érzékenyen reagáló művészegénység volt, aki a 20. század nagy útkeresői között nem a végletekig vitt leegyszerűsítést, a puritán funkcionalizmust, a pusztá gyakorlatiasságot választotta, hanem gazdag fantáziájának megfelelően és eklektikára való hajlama következtében a stíluskeresés-stílussteremtés útjára lépett. Pályája a szecesszió virágzása idején indult s látszólag a kortárs törekvésekhez igazodott, de művei kezdettől fogva magukban hordozták az 1920-as években kibontakozó új művészeti tendencia, az art deco csíráit. Az art deco szépség- és harmóniaszeretetét, valamint eklektikus jellegét tükrözik korai bútorai is, melyeknek többségét az általa 1913-ban alapított Budapesti Műhely kéz-

**Kozma Lajos: Műhelyrajz a budapesti Apostol gyógyszerár portáljához, Anno 1919 felirattal (részlet) /**  
**Lajos Kozma: Shop drawing for the front of the Apostol pharmacy, Budapest, with the inscription Anno 1919 (detail)**  
 papír, ceruza, színes ceruza, 383x58 cm (MMA –  
 Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi  
 Dokumentációs Központ, Budapest)







**Kozma Lajos: Műhelyrajz beépített vitrinhez (részlet) /  
Lajos Kozma: Shop drawing for a built-in display case (detail)**

művesmesterei kivitelezték. A hasábos, egyenes szék-  
lábak, a merev, függőleges háttámlák éppúgy utalnak  
a népművészeti előképekre, mint a kortárs angol vagy  
osztrák példákra. Ugyanez a helyzet a bútorok díszí-

tőmotívumaival is. Gondoljunk itt a Rózsavölgyi Ze-  
neműbölt berendezésére s a bútorokat díszítő farag-  
gott madár- és tulipánornamentikára! A korai évek  
grafikai és bútortervei önálló, egyéni hangú művek, s  
bár a magyar népművészet ösztönző hatását tükrözik,  
az európai kortárs dekoratív művészet legnívósabb al-  
kotásaival mérhető össze. Bizonyíthatóan nincs szó  
megkésettségről, Kozma korai tervei és munkái idő-  
beli megegyezést is mutatnak az említett művekkel.

A fentieket figyelembe véve az alábbi kérdés me-  
rülhet fel: Kozma Lajos korai iparművészeti munkái  
mennyiben „sajátosan magyar” hangúak, illetve meny-  
nyiben Európához kapcsolódó művek?

Az európai összefüggést elsődlegesnek kell tekinte-  
nünk a nemzeti karakter keresésével szemben. Egy-  
értelműen dokumentálja ezt Kozmának és az európai  
kortársaknak azonos irányú művészeti pályaalakulása.  
A korszak dekoratív művészetében, az ornamentika  
alkalmazásának területén igen erős kölcsönhatásokat  
és párhuzamokat találhatunk Európa-szerte. Leolvasható  
ez Josef Hoffmann korai munkáiról éppen úgy,  
mint a német Eduard Pfeiffer vagy a skót George  
Walton műveiről. Megállapíthatjuk, hogy a magyar-  
nak vélt motívumok igen gyakran tűnnek fel a külho-  
ni pályatársak munkáin is. Az a meggyőződés tehát,  
amely Kozmának és a kortárs magyar alkotógárdának  
művészetét specifikusan nemzeti jellegűnek véli, nagy-  
mértékben táplálkozik abból a patriotizmusból, mely  
azonos töről fakadt a tradicionális osztrákellenessé-  
gel és harsányan tiltakozott az igen kézenfekvő és szin-  
te kikerülhetetlen bécsi művészeti hatások ellen.

Másik problémakört alkot Kozmának és a népmű-  
vészethez kapcsolódó dekoratív iparművészetnek az  
értékelése. Hazai művészettörténet-írásunk ugyanis  
hajlamos egy-egy korszak, vagy alkotó munkásságát  
haladónak vagy konzervatívnak minősíteni. Kozma  
Lajos stílussteremtő készséggel párosuló, dekoratív  
hajlamából fakadó és magas kézműveskultúrára tá-  
maszkodó művészetét, mint hagyományos, tehát  
nem gyökeresen újat akarót, a maradiakhoz, konser-  
vatívokhoz sorolták. Nem figyeltünk eléggé arra, hogy  
a hagyománytisztelők, a stíluskeresők, az eklektiká-  
hoz is vonzó művészek voltak azok, akik vállalták  
az értékörzés feladatát. A 20. század puritán – és a tö-

megtermelésben elsvárosodó – funkcionalizmusából következő általános stíluszomjúság megtanított bennünket arra, hogy míg az avantgárd rombolt, hogy építhessen, ők hidat ácsoltak az új utakat keresőknek éppen a hagyomány értékeinek átmentésével és továbbvitelével.

Ma már látnunk kell, hogy nem szembenállásról, csupán másféleségről van szó, és hogy a magyar népművészetben iskolázott stíluskereső mozgalom számos olyan erény átmentését jelenti, amelyek semmi másval nem helyettesíthetők.

Maga Kozma valamivel később a következőképpen ír erről: „Mindig megértettük a kor uralkodó ízlését. [...] A Kelet utánunk jött és megerősítette a kiindulásunkat. Fiaink, hazajövet nyugati vándorútjaikról, új szokások, új formák, új műtárgyak seregével hozták eléink a nyugatot. És ebben a nagy kettős ölelésben született meg a mi magyar művészetünk. [...] Voltak, akik a nyugati kultúrában sok veszélyt láttak; elfelejtették, hogy bizniok kellene a magyar föld asszimiláló erejében [...]. Sokan vagyunk, akik úgy érezzük, hogy ez a magába fogadó átalakító erő még elevenen él és működik [...] azt csináljuk, amit eleink: Kelet és Nyugat hídján állva (sokszor őrtállva) a magunk keleti zamatát, vidékies frissességét, paraszti göggyét, díszítő készségeinket forrasszuk össze a nyugat pallérozott tudásával.”<sup>3</sup>

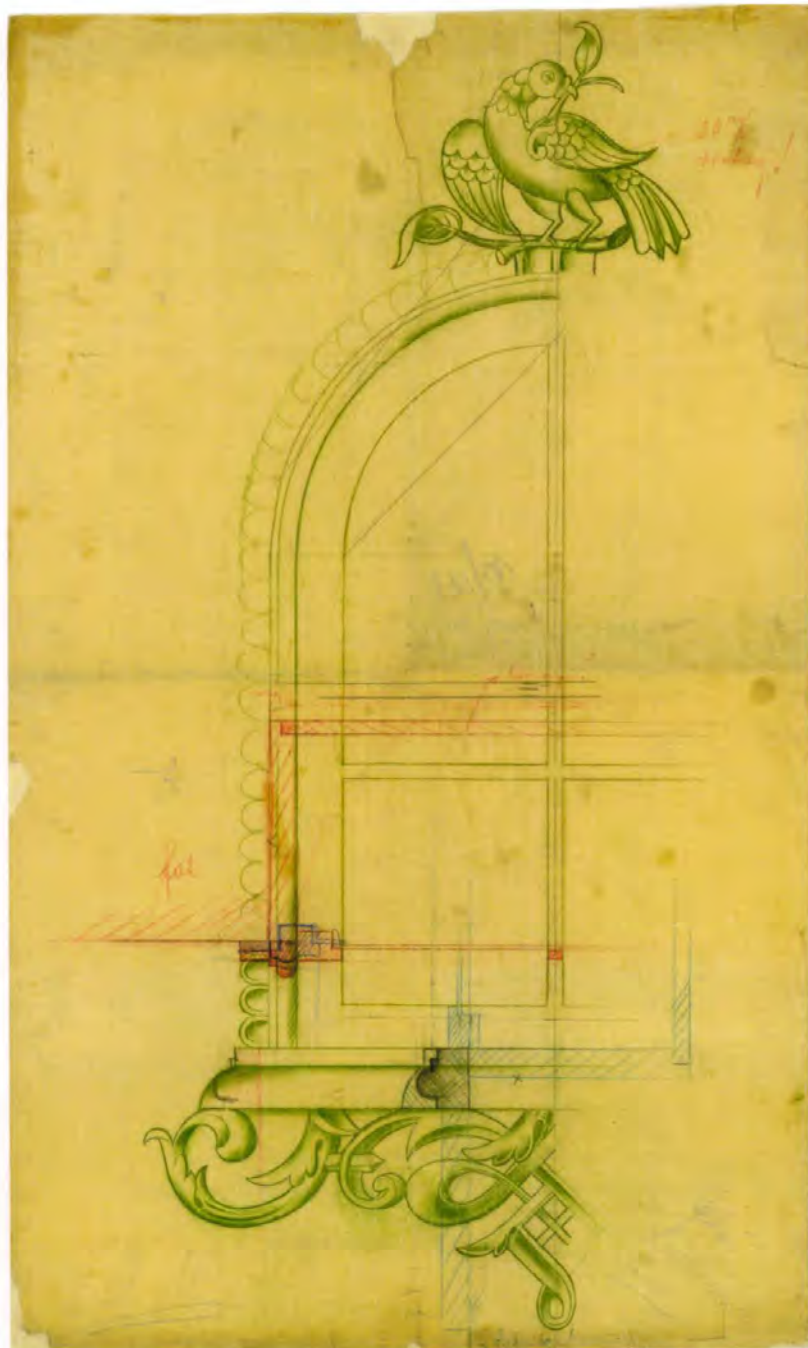
KISS ÉVA  
művészettörténész

#### Jegyzetek

1. Lyka Károly: Szecessziós stílus – magyar stílus. *Művészet*, 1902, I. évf. 3. sz. 178.
2. Margitay Ernő: Kozma Lajos rajzai. *Művészet*, 1908, VII. évf. 4. sz. 218.
3. Kozma Lajos: A magyar tradícióról. *Magyar Iparművészet*, 1926, XXIX. évf. 1–2. sz. 1–2.

**Kozma Lajos: Műhelyrajz tükör keretéhez, a faragványban K. L. 1920 felirattal (a verzón felirat: Gazdag tükörkeret, Freund [Vilmos-] tükör terve) / Lajos Kozma: Shop drawing for a mirror frame, with the inscription K.L. 1920 in the carving (inscription on the verso: 'Rich mirror frame, mirror design for [Vilmos] Freund')**

papír, ceruza, színes ceruza, 147x97,5 cm (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)



# Képszerűség és mesterségbeli tudás

Pécsi József Budapesti Műhelyben készített  
enteriőrffotográfiái 1914-ből

„Tekintsük a képszerű fényképezést az iparművészet egyik ágának, mert a tebetség szeme (itt) is küzd az anyaggal, művét fölemeli az ipari munka tiszteletreméltó sorából, hogy művészi tartalommal nemesítse meg.”<sup>1</sup>  
(Pécsi József)

► Pécsi József (1889–1956) életművében az építészeti felvételek és a megrendelésre készített műtárgy- és enteriőrffényképek máig feltáratlan értéket képviselnek. E szellemi és tárgyi örökség áttekintése nem állítja könnyű feladat elé a kutatókat, mert számarányát tekintve nem sok ilyen fénykép maradt fenn, és Pécsi a fotóművészettel kapcsolatos írásaiban sem tárgyalja külön ezeket a területeket.<sup>2</sup> Fotográfiai tevékenységének másik sajátossága, hogy miközben az építészeti és műtárgyfényképezést a saját művészeti tevékenységétől elkülönítve kezelte, az alkalmazott fotográfia kimutathatóan jelen volt az életében, egészen annak utolsó szakaszáig.<sup>3</sup>

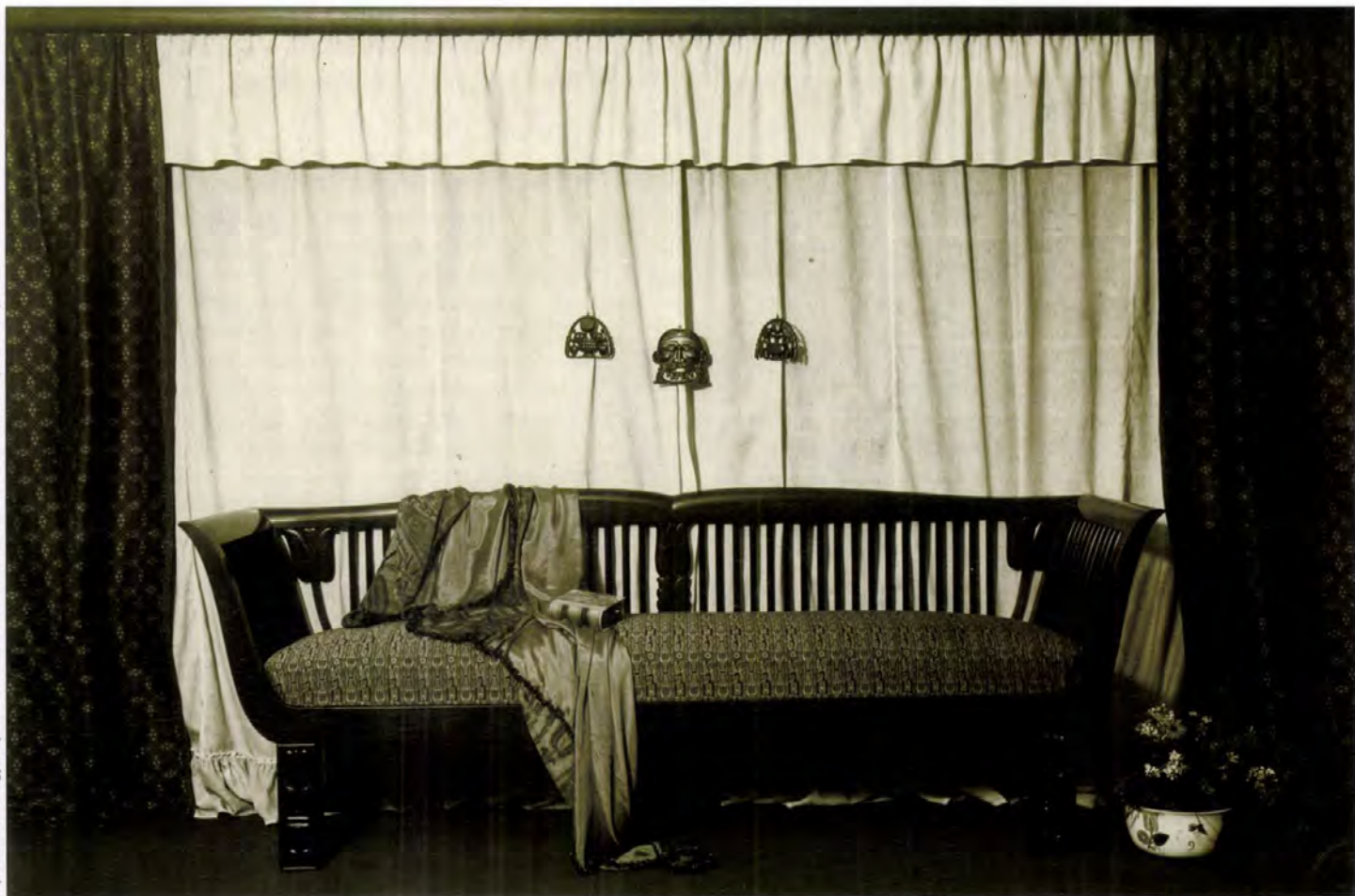
Minden kutató, aki eddig megkísérelte munkásságának bármely aspektusát áttekinteni, szinte elsőként említi a művész 1916-tól 1944-ig működő Dorottya utcai műteremlakásának – Budapest V. kerület, Dorottya utca 8. – pusztulását a második világháború idején. Az ostrom alatt semmisült meg fényképeinek, kéziratainak, könyveinek és értékes műgyűjteményének nagy része is, így minden eredeti anyag – köztük a jelen tanulmány témájául választott *Budapesti Műhelyt* ábrázoló fotósorozata – felértékelődik a megmaradt életműből.<sup>4</sup> Az említett sorozatot Branczik Márta elemezte ki eddig a legalaposabban a műhely építészettörténeti rekonstrukciójával foglalkozó cikkében.<sup>5</sup> Más vonatkozásait tárja föl a mostani fotótörténeti kísérlet, amely nem abból indul ki, hogy mennyire tartotta egyenrangúnak Pécsi az építészeti és műtárgyfényképezést a fotográfia többi ágával, hanem inkább abból, hogy a megrendelésre készített enteriőrffotók milyen módon őrzik a szerző keze nyomát és tudását a festői képalkotásról, mennyire töltötték be a rendeltetésüket, és mennyire feleltek meg a műfajjal szemben támasztott elvárásoknak. E kérdések vizsgálatán túl a *Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat* bemutatótermeinek képanyaga esetében a készítés hátterének feltárása tűnt izgalmas

**Pécsi József:**  
Kozma Lajos által  
tervezett fotel részlete  
a Budapesti Műhely  
Lakásberendező  
Vállalat bemutató-  
termében, Budapest /  
József Pécsi: Detail of  
an armchair designed  
by Lajos Kozma  
at the showroom  
of the Budapest  
Workshop Interior  
Design Company,  
Budapest

1914, archív fotó  
(MMA – Magyar  
Építészeti Múzeum  
és Műemlékvédelmi  
Dokumentációs  
Központ, Budapest)



Repró: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest



**Pécsi József: Kozma Lajos által tervezett kanapé a Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat bemutatótermében, Budapest / József Pécsi: Settee designed by Lajos Kozma at the showroom of the Budapest Workshop Interior Design Company, Budapest 1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)**

kiindulópontnak, különös figyelemmel arra, hogy olyan alkotóról van szó Pécsi személyében, akinek egész életét a művészet szeretete határozta meg, és maga is műtárgyak között élt gazdagon berendezett otthonában.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a művészvilággal kiépített személyes kapcsolatai révén feltehetőleg egyenes út vezetett a műtárgyfényképezésig,

amely a jövedelemszerzésen túl a meglévő társasági és szakmai kapcsolatok ápolására is jó alkalmat nyújtott a számára. Sok művésztől készített portrét, köztük építészekről is. Néhány név a lefényképezett személyek nevét tartalmazó üzleti könyvéből: Árkay Aladár, Benkhard Ágost, Bierbauer Virgil, Hüttl Dezső, Hauszmann Alajos, Kozma Lajos és Kozma Lajosné, Kaffka Péterné, Lessner Manó, Molnár Farkas és

gyermekai, Olgyay Viktor, Szivessy Tiborné, Szívó Pál és felesége, valamint Quittner Zsigmond.<sup>6</sup>

A szecesszió idején az architektúra-fényképezés, illetve annak kritikai értékelése Magyarországon alig volt téma. Nádai Pál művészeti író kifejezetten borús képet festett 1921-ben erről, amikor úgy vélte, hogy ezen a területen évek óta alig tapasztalható bármiféle fejlődés.<sup>7</sup> Az újabb fotótörténeti kutatások azonban árnyaltabb képet vázolnak föl. A 19. század második felének szakfényképész-generációja, illetve azok utódai az 1900–1910-es években aktívan működtek az épület-, az enteriőr- és a városfényképezés terén is. Ezt bizonyítja a Weinwurm fényképészcsalád, amely-

nek tagjai közül id. Weinwurm Antal (1845–1918) tárgyfotográfusi munkássága az 1870-es években kezdődött, és idővel az enteriőr- és műtárgyfényképezés egyik legnagyobb mesterévé vált.<sup>8</sup> Évtizedeken keresztül dolgozott több más intézmény mellett az Iparművészeti Múzeumnak, és a fia cége készítette a *Magyar Iparművészet* folyóirat illusztrációinak kliséit is a századforduló után. Cégjelzésük tisztán olvasható a képek sarkában: „Ifj. Weinwurm és társa VI, Ó utca 6.”

A közelmúlt építészettörténeti kutatásai derítettek fényt Pécsi kortársai közül Berger Rezső felvételeire Lajta Béla és Novák Ede épületei kapcsán, bár a fény-

**Pécsi József**  
Tolbuhin körüti  
(ma: Vámház körút,  
Budapest) lakásának  
antik bútorai /  
Antique furniture  
in József Pécsi's flat  
at Tolbuhin Boulevard  
(now: Vámház  
Boulevard), Budapest  
archív fotó  
(Magyar Fotográfiai  
Múzeum,  
Kecskemét)



Repró: Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét



képzés életének és pályafutásának részleteit még nem sikerült feltárni.<sup>9</sup> A századelő épületfotográfiái közül ennél jóval ismertebbek az Anton Schroll & Co. bécsi kiadó által megjelentetett *Budapest új épületei* című albumok gondosan megkomponált illusztrációi, amelyek mai szemmel is nagyon magas színvonalat

képviseznek.<sup>10</sup> Az 1920-as évek végén kapcsolódtak ehhez a szakterülethez a két világháború közötti fotográfia olyan alkotói, mint Seidner Zoltán (1896–1960), Haár Ferenc (1908–1997) és Escher Károly (1890–1966). A magukat szinte minden fényképzési műfajban kipróbáló amatőrök ugyancsak nagy hatást

←  
**Pécsi József:**  
**Az Árkay Aladár által**  
**tervezett Babocsay-villa**  
**(Budapest VI.,**  
**Andrássy út 127/a) /**  
**József Pécsi:**  
**The Babocsay Villa**  
**designed by Aladár**  
**Árkay (127/a Andrássy**  
**Avenue, Budapest, VI.)**  
archív fotó, forrás:  
Budapest új épületei:  
homlokzatok,  
részletek, kapuk,  
előcsarnokok és  
udvarok (1. köt.),  
Anton Schroll  
& Co., Bécs,  
1906–1910 között

gyakoroltak a század elején az enteriőr-fényképezésre, és a szubjektív ihletésű felvételeik ekkor már egy egészen más irányt képviseltek.<sup>11</sup> Nekik köszönhetően a korábbi szabályok – élesség, szimmetria – kezdtek érvényüket veszíteni, és a magánlakások esetében inkább a tér szubjektív ábrázolása, az otthonosság kifejezése és a hangulati elemek kerültek előtérbe. A fényképzési stílus átalakulásának hátterében a polgári otthonokról vallott felfogás megváltozása állt, és a fotó ennek lett az egyik kifejezőeszköze.

A hazai képes magazinok, hetilapok és szaklapok a 20. század elején egyre több cikket közöltek a „művészi” és a „modern” lakás ismérveiről, és megkezdődött a hallgatók átképzése is a komplexebb enteriőrtervezés irányába. A fénykép számukra oktatási segédanyagként szolgálhatott, mint ahogy az építőművészet fejlődésének bemutatása sem volt elképzelhető jó minőségű képi illusztrációk nélkül. Példák bizonyítják, hogy a fényképezők és építészek, belsőépítészek munkakapcsolata nemcsak egymáshoz idomult, hanem sokszor hosszú évekre összefonódott. Seidner Zoltán műszaki fényképező és Kozma Lajos együmműködésén keresztül mindez jól nyomon követhető.<sup>12</sup> A *Magyar Iparművészet* időnként már önálló rovatban számolt be az egyes lapszámok képanyagáról, és a Székesfővárosi Iparrajziskola fotográfiai szakosztályának megindulása után (1914) még gyakoribbá váltak a fotóművészettel kapcsolatos cikkek és fényképek a folyóiratban.<sup>13</sup> Ezek minősége semmi kivétnivalót nem hagyott maga után, elegendő megnézni Spiegel Frigyes, Lajta Béla, Vágó László, Alpár Ignác, Kozma Lajos és mások munkáiról készült felvételeket. Az ilyen típusú felvételek szerzőit ekkor még nem tüntették föl, és az egyik Pécsi-fotót is a Budapesti Műhelyben álló egyik szekrényről csak azért tudtuk azonosítani, mert fennmaradt az eredeti, szerzői kópiája.<sup>14</sup> A professzionális architektúráképeket látva, nem érezzük jogosnak Nádai Pál állítását az építészeti fényképezés hazai állapotáról, bár a téma további kutatásokat igényel.

Egyelőre még nincsenek feltárva a hazai művészeti és az építészeti folyóiratok képsokszorosítási és nyomdászati vonatkozásai sem, pedig művészeti alkotások közlése esetén a nézői befogadással és a műértelme-

zéssel ezek mind szorosan összefüggő kérdések. A nagy európai művészeti folyóiratok közül a *The Studio* is nagy figyelmet fordított arra, hogy a vizuális megjelenés módja – papír, színek, tónusok, nyomtatás – a lehető legközelebb álljon az eredeti műalkotáshoz.<sup>15</sup> A hazai művészeti lapok ennél szerényebb kivitelűek voltak, bár a sokszorosításra szánt nagyítások alapján azért képet lehet alkotni a műtárgyfotókkal szemben támasztott követelményekről. Az Iparművészeti Múzeum fotógyűjteményének<sup>16</sup> szecessziós fotóanyaga szintén azt támasztja alá, hogy jó nyomdai kliséket csak a tárgyakat tökéletesen interpretáló, a festményeket, iparművészeti tárgyakat csillogásmentesen, a szobrokat, bútorokat és domborműveket plasztikusan ábrázoló nagyítások alapján lehetett készíteni. Ehhez társultak a technikai szempontok, úgymint az élesség, a megvilágítás, a tónusgazdagság, a helyes papírválasztás. A magas követelményrendszer miatt a műtárgyfényképezés máig a fotográfia nagy szaktudást igénylő, önálló ága maradt.

Egyet kell értenünk Sümegi György állításával, aki szerint Pécsi sokszínű és szerteágazó munkásságában az általa művelt műfajok közül egyiket sem célszerű elnagyoltan kezelni.<sup>17</sup> Máig úttörő jelentőségű a művész habán kerámiákról készített sorozata 1927-ből, és

**Ifj. Weinwurm Antal és Társa hirdetése a Magyar Iparművészetben, 1932-ben / Advertisement by Antal Weinwurm Jr. & Co. in the Journal Magyar Iparművészet (1932)**

**IFJ. WEINWURM ANTAL**  
**ÉS TÁRSA**

---

**KÉSZÍT KIFOGASTALAN**  
**KLISÉKET**

---

A „MAGYAR  
IPARMŰVÉSZET”  
KLISÉINEK TŰL-  
NYOMÓ RÉSZÉ-  
MŰHELYÜNKBEN  
KÉSZÜLT

BUDAPEST, VI., Ó-UTCA 6. SZ.  
ALAPÍTÁTOTT: 1905. TELEFON: A. 286-16

---

MŰTERMEN KÍVŰL IS VÁLLALUNK  
FÉNYKÉPFELVÉTELEKET



**Kozma Lajos: Pécsi József cégének szignetje /  
Lajos Kozma: Signet of József Pécsi's studio**

1921, forrás: Magyar Grafika, 1921

(Magyar Fotográfiai Múzeum, Pécsi József-hagyaték,  
Kecskemét)

szignált fotónagyításai bizonyítják, hogy úgy előtte, mint utána sem hagyott fel az enteriőr-fényképezéssel.<sup>18</sup> Ebbe a sorba illeszkedik bele a Budapesti Műhely üzlethelyiségének a fotódokumentálása 1914-ben. Nagy valószínűséggel gondolhatjuk, hogy Pécsi alkalmazott fotográfiai elsősorban ismertsége és társadalmi kapcsolatai révén, illetve a szűkebb megrendelői kört kiszolgálva készülhettek. Kozmával már az 1910-es évektől kezdve együtt dolgozott, először Pécsi fényképezett Kozmának (1914), majd 1921-ben Kozma készített a számára címlaptervet az egyik aktalbumához. Ezenkívül szecessziós stílusú szigneteket is tervezett a fényképésznek.<sup>19</sup> Jó példája a hazai és nemzetközi alkotóműhelyek közötti kapcsolatoknak, hogy *A fényképező művészete* című könyvének címlapja Dagobert Pechének, a Budapesti Műhely nemzetközi analógiájaként ismert Wiener Werkstätte egyik művészeinek a munkája.<sup>20</sup>

Kozma felkérésének idején, 1914-ben, Pécsi már önálló műteremmel rendelkező, képzett fényképész: 1908 és 1910 között végezte el a müncheni fotográfusképzőt (Lehr- und Versuchsanstalt für Photographie, Chemigraphie, Lichtdruck und Gravüre). Ta-

nulmányai befejezése után, 1911-ben azonnal megnyitotta első műtermét Budapesten, először a Baross utcában, és az év második felében már a belvárosi Kígyó utca 4–6. szám alatt dolgozott. 1916-ban ismét műtermet váltott, és átköltözött a Medgyaszay István által tervezett art deco stílusú Dorottya utcai épület felső emeletére.<sup>21</sup>

A két művész – Kozma és Pécsi – pályájának véletlenszerű egybeesése, hogy éppen a Budapesti Műhely alapításakor (1913) kezdték meg a fotográfus közreműködésével az Iparrajziskola fotográfusok szakosztályának felállítását. A *Magyar Iparművészet* a művészeti közéletet érintő fontos eseményként számolt be erről az új intézményről.<sup>22</sup> A fotóműtermek berendezése tekintetében szintén Pécsi pályájának elején történtek alapvető változások. A korábbi, kulisszaszerű színpadi hátterek egyre nagyobb ellenérzést váltottak ki a 20. század fordulóján a természetesebb és modernebb környezet híveiből. Pécsi, mint a szecesszió korának fényképésze, soha nem lett híve az olcsó és igénytelen papírmásé bútoroknak, és csak a minőségi drapériákat és bútorokat tartotta méltónak a művészi portréhoz, ezt az igényességet a külföldi tanulmányai során is elsajátította.<sup>23</sup> A modern művészet hatására idővel eljutott a sokkal tisztább és puritánabb tárgyi- as fényképezésig, bár magánemberként továbbra is régi és antik berendezési tárgyak közegeiben élt.

Hogy pontosan miért választotta Kozma Lajos a 25 esztendőes Pécsit, arra az egyik lehetséges magyarázat a közös kulturális és társadalmi háttér, valamint a fiatal fényképész egyre közismertebbé váló fotóművészeti tevékenysége és művészetéhez való viszonya. Az sem lehet mellékes körülmény, hogy a Budapesti Műhely fotódokumentációjának keletkezése idején Pécsi pályája már meredeken emelkedett fölfelé, és kiállító művészként is egyre ismertebbé vált. 1910-ben együtt állított ki a Magyar Amatőrfényképezők Országos Szövetségének (MAOSZ) első nemzetközi fényképkiállításán (1910. június–július) müncheni tanárával, Frank Eugene Smithszel (1865–1936), aki világszerte a festői fotográfia egyik legnagyobb mesterének számított.<sup>24</sup> 1913-ban elnyerte a német fényképészszövetség legmagasabb díját, a Rudolf Dührkoop-érmet, és több külföldi fényképészeti társaság –





**Pécsi József Budapest,  
Kígyó utca 4–6. sz.  
alatti műtermének  
szignetje / Signet  
of József Pécsi's studio  
at 4–6 Kígyó Street,  
Budapest**

Magyar Fotográfiai  
Múzeum, Pécsi  
József-hagyaték,  
Kecskemét

mint a London Salon of Photography, a Royal Photographic Society, a Süddeutscher Photographen-Verein – választotta a tagjai sorába. Erre az időre esik Bárczy István főpolgármester megbízása is, hogy szervezze meg a fent említett Iparrajziskola keretein belül a korszerű fényképészoktatást. A kurzusok 1914-ben kezdődtek, és sokáig ez volt Magyarország egyetlen felsőfokú oktatási intézménye a fotográfia területén. Nem sokkal ezután jelent meg a fényképészeti szakkönyvnek tekinthető *A fényképező művészete*, és 1916-ban kezdett el tanítani a Dorottya utcai műtermében is, ahol magyar és külföldi diákok tucatjait képezte. Magániskoláját azonban már a Baross utcai, illetve a Kígyó utcai műtermének időszakában, 1911-ben elkezdte hirdetni, illetve működtetni.<sup>25</sup> 1932-ben újabb elismerés érte, amikor megkapta a Magyarország aranykoszorús mestere címet.<sup>26</sup> A környező országok fotóművészei közül pályafutását legutóbb František Drtikol cseh fotográfussal állították párhuzamba, mivel mindketten a késő szecessziótól és a festői fotográfától jutottak el az 1920-as évek avantgardizmusáig.

A szakirodalom rendre visszatérő hivatkozása, hogy a Dorottya utcai műteremlakása – vagy annak egy

része – Kozma-bútorokkal volt berendezve, jóllehet minden kétséget kizáró bizonyítékot a teljes szakirodalom sem ismer.<sup>27</sup> A feltevések alapja egy nitrát filmkocka, illetve annak felirata: „Műterem részlet II. Kozma Lajos enteriőrje”.<sup>28</sup> A felvétel valóban egy modern gardróbot ábrázol, de a fotográfus régi bútorokkal berendezett lakásáról fennmaradt fényképek alapján elképzelhetetlen egy ilyen szintű stíluskeveredés egy lakáson belül. Inkább az tűnik valószínűnek, hogy ez inkább egy Kozma által tervezett modern lakásról készített saját felvétele.

„*Ízlésének disztíngváltságában van az ereje. Képei képek a szó legjobb értelmében*” – olvasható „arcképező-művészetéről” a *Magyar Iparművészet* 1916-os évfolyamának Krónika rovatában. A portréihoz hasonlóan az enteriőrképeit is a finom különbségek és a részletek kidolgozása jellemzik. Funkcionalista lakásokban a modern építészeti stílusjegyeihez alkalmazkodva erős kontrasztokkal és részresz beállításokkal kísérletezett, amint azt a rádiógyáros Erdődy család nappalijáról közölt képei mutatják (építész: Molnár Farkas), látható rajtuk a mobilizálható tárgyak áthelyezésének és kiretusálásának a gyakorlata is.<sup>29</sup>

A Budapesti Műhely kiállítótermeiben némi visszafogottság érzékelhető, bár igyekezett a szokásos atmoszférateremtéssel feloldani a helyszín személytelenségét. A megfelelő (kiegyenlített vagy kontrasztos) világítás mellett a legnagyobb hangsúlyt az enteriőrökkel harmonizáló kulisszák olykor már-már színpadias elrendezésére helyezte. A kanapéra „dobott” drapériákkal, virágokkal, vagy a bútorokon látható könyvekkel, szobrokkal és egyéb tárgyakkal a polgári lakások otthonosságát próbálta megteremteni.

A kiegészítők felhasználásának módja nagyon közel állt a portréfényképezésről vallott nézeteihez, és többször is írt arról, hogy csak megfelelő művészetismeret és ízlés birtokában lehetséges összhangba hozni a modellt a környezetével: „*Óvakodjunk a rossz alakú és művészietlen régiségektől, amelyek gyakoriak és képeinken csak értékcsökkenést jelentenek*.”<sup>30</sup> Munkája során értelemszerűen a bemutatandó tárgyra fókuszált, és kevésbé a terekre. Ágyak és kanapék esetében a szimmetrikus beállítást alkalmazta, tárggyüttesek felvételekor pedig inkább az oldalnézetet, hogy témáját



**Pécsi József:**  
**Kozma Lajos által**  
**tervezett modern**  
**gardrób /**  
**József Pécsi: Modern**  
**cloakroom designed**  
**by Lajos Kozma**  
1930-as évek,  
archív fotó  
(Magyar Fotográfiai  
Múzeum, Pécsi  
József-hagyaték,  
Kecskemét)

→  
**Pécsi József:**  
**Kozma Lajos által**  
**tervezett karosszék a**  
**Budapesti Műhely**  
**Lakásberendező**  
**Vállalat bemutató-**  
**termében, Budapest /**  
**József Pécsi: Armchair**  
**designed by**  
**Lajos Kozma at the**  
**showroom of the**  
**Budapest Workshop**  
**Interior Design**  
**Company, Budapest**  
1914, archív fotó  
(MMA – Magyar  
Építészeti Múzeum  
és Műemlékvédelmi  
Dokumentációs  
Központ, Budapest)

több nézőpontból lehessen látni. Amikor csak egy bútort emelt ki, akkor a háttér kiválasztása különösen fontos szerepet kapott. A jellegzetes Kozma-székek esetében egyedül a padlóra és a falra vetülő árnyékok játéka az egyetlen kiegészítő látványelem, és így tudta a figyelmet a bútor formájára és díszítményeire irányítani. Művészi portréknál ugyanakkor kifejezetten tartózkodott attól a megoldástól, hogy modelljét ilyen közel helyezze a háttérhez, mert az arra vetülő

árnyék éles sziluettjét zavarónak tartotta.<sup>31</sup> Máskor szélesre húzott függönyt használt háttérként, és így készítette el a különböző tárgyakból álló, csendélet-höz hasonló enteriőrfotóit. „*A nemesebb anyagok függönyszerű drapírozásával [...] kitűnően jelezhetjük az előkelő enteriőr hangulatát*” – írja 1926-ban a művészi fotográfia kapcsán.<sup>32</sup> Visszatérő eleme az eszköztárnak, hogy egyes darabokat – szobor, váza, csipke, drapéria és könyv kombinációja – vándormotívumként többször is felhasználta a művészi hatáskeltés eszközeként. Pécsi szecessziós enteriőrfotográfiáit ezek a portréfestők által is kedvelt díszítőelemek teszik egyedivé és felismerhetővé. Képeinek elemzésekor azonban nem feledhetjük azt sem, hogy fotóművészként ő ekkor még a festői fotográfia elkötelezett híve és képviselője.

Pécsi nem teremtett új műfajt az enteriőrfényképeivel, de azok stílusa és megközelítési módja teljes szinkronban állt a művészetével. Szavaival élve „rövidre szabott interpretálással”, vagyis a környezet kizárásával és a tárgyra koncentrálni dolgozott, legyen a témája enteriőr vagy művészeti tárgy. Képzettsége, technikai tudása és szakirodalmi tájékozottsága is kellő alapot nyújtott az ilyen típusú feladatok magas színvonalú elvégzésére. Kozma műhelyének végigfényképezésekor az elsődleges feladat az volt, hogy úgy adjon átfogó képet az üzlethelyiségről és annak lakásberendezési tárgyairól, mint hogyha a nézőt a saját otthonában kalauzolná végig a fényképező. Mivel azt is be kellett mutatnia, hogy Kozma egyedi tervezésű bútorai miért olyan különlegesek, nagy figyelmet fordított arra, hogy a bútorok faragásai, sarkai, peremei, esztergált lábai és meghatározó díszítményei jól kivehetők legyenek, és kellő fényt kapjanak. Úgyanezt a célt szolgálták az olyan típusú részletképek, mint az egyik kanapé szépen ívelt karfája, vagy az a mód, ahogyan a látszólag jelentéktelen kiegészítővel szinte varázsütésre megteremtette a hely hangulatát.

Említettük már, hogy milyen nagy érzékkel rendezte el és világította meg a dekorálásra szolgáló textíliákat. Az egyik felvételén a padlóra omló selyemfényű bársonydrapériát olyan esztétikusan fényképezte le, hogy annak elhelyezkedése és látványa még na-



Regró: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest



**Pécsi József: Interiőr egy Kozma Lajos által tervezett karosszékkel a Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat bemutatótermében, Budapest / József Pécsi: Interior with an armchair designed by Lajos Kozma at the showroom of the Budapest Workshop Interior Design Company, Budapest 1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)**

gyobb hangsúlyt adott a mellette lévő szekrénynek. A kép dramaturgiája szempontjából természetesen az is elképzelhető, hogy csak az ablak alatti ürességet akarta valamiképpen ellensúlyozni.

A Budapesti Műhely fotóorozatában a művészi képalkotás valamennyi általa fontosnak tartott jellemzőjét felfedezhetjük. Írásai alapján számára a tónusgazdagság, az élesség-életlenség és a megfelelő világítás alkalmazása jelentette a „képszerűség” és a mesterségbeli tudás fokmérőjét. Mivel a korabeli technika segítségével az eredeti színeket csak a fekete-fehér tónusértékekkel tudták pótolni, dokumentatív szempontból sem volt érdektelen egy fénykép tónusartományja. Egy évvel a halála előtt – 1955-ben – a következőket olvasta fel az egyik előadásán: „Bármely műfajhoz is tartozzon a fénykép, súlyt kell helyezni a tónusok

szép, lépcsőzetes felépítésére, amiből csak a leggyakorlatabb mesterek bírnak kellő érzékkel”.<sup>33</sup>

Az Alkotmány utca és a Vécsey utca sarkán álló épületről teljes összkép nem készült, csak a műhely homlokzatáról és bejáratáról maradtak fenn felvételek. Már-már szürreális hatást kelt az a viszonylag kisméretű és sötét tónusú felvétele, amely frontálisan és szemmagasságból mutatja be a műhely homlokzatát. A felvétel szembetűnő érdekessége, hogy a bejáratú ajtó teljesen sötétbe burkolódik a mély ajtófülkében. Ennek tökéletes ellentéte az első emeleti szint nyugalmat árasztó, szimmetrikusan komponált jelene: a félköríves ablak mögött csipketerítővel letakart asztal áll, kétoldalt gondosan redőzött, világos színű függönyökkel. Az ablakfülke berendezését ugyanezzel az asztallal belülről is lefényképezte, a külső és a

**Pécsi József:**  
**Kozma Lajos által**  
**tervezett üveges**  
**könyvszekrény a**  
**Budapesti Műhely**  
**Lakásberendező**  
**Vállalat kiállítási**  
**helyiségeinek**  
**földszintjén, Budapest /**  
**József Pécsi:**  
**Glass bookcase**  
**designed by Lajos**  
**Kozma on the ground**  
**floor at the showroom**  
**of the Budapest**  
**Workshop Interior**  
**Design Company,**  
**Budapest**  
1914, archív fotó,  
forrás: Magyar  
Iparművészet, 1914



belső kép így alkot egységet. A külső főbejárat fülkéjének esetében Pécsi láthatóan igyekezett elkerülni a konvencionális megoldásokat, és a félig nyitott ajtó látványával próbálta megtörni a kép statikusságát. A kapubejáró dekoratív peremének megvilágítása azonban nem sikerült tökéletesen.

A fotósorozat külön értéke, hogy fennmaradtak a nagyításokat hordozó eredeti kartonok, hátoldalukon Pécsi pecsétjével: *Pécsi József / Budapest / Kígyó u. 4-6 / Telefon / -*. Az előlap szintén szignált, és a nagyítások alatt valószínűleg a szerző – vagy Kozma – ceruzás szignói és a készítés dátuma – 1914 – látható. Mivel az eredeti negatívok nem maradtak fenn, így nem tudjuk, hogy a képek méretei hogyan viszonyulnak a negatívokhoz. A nagyítások méretei néhol szokatlannak, ilyen a műhely homlokzatát ábrázoló sötétbarna színű nagyítás, ennek mérete: 18,5 x 9 centiméter. A „faltól falig” kompozíció arra enged következtetni, hogy a nagyítást utólag vágták „méretre”. A Budapesti Műhely mintaszobáinak képei közül jó néhány nyomtatásban is megjelent. A fényképész nevének mellőzése érdekes jelzése annak a gyakorlatnak, hogy milyen következetesen választották el egymástól a művészi és nem művészi – dokumentatív, illusztrációs – fotográfákat a sajtóban a képek funkciója szerint.<sup>34</sup>

Pécsi pályafutásának egészét figyelembe véve a Budapesti Műhely fotói nem csupán szakmája technikai vetületeit tárják föl. Mivel ezek a képek a szecessziós korszakának számos jellegzetességét – dekorativitás, a Pécsire jellemző arányérzék és jó stílus – magukon viselik, nem tekinthetjük az épület- és műtárgyfotóit pusztán a művészete melléktermékeinek. Képeinek általános jellemzését 1931-ben Hevesy Iván a következőképpen foglalta össze: „[...] képeiben újra és újra valami bűvös tartózkodást, valami túlokos önmérsékletet

**Pécsi József: A Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalat bemutatótermének Kozma Lajos által tervezett főbejárata, Budapest / József Pécsi: Main entrance of the showroom of the Budapest Workshop Interior Design Company, Budapest, designed by Lajos Kozma**  
1914, archív fotó (MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest)



Repr.: MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Budapest



Repró: Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest

**Pécsi József: A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társaságának kiállítása az Iparművészeti Múzeumban 1930-ban / József Pécsi: Exhibition of the Society of Hungarian Book and Advertising Artists at the Museum of Applied Arts, Budapest (1930)**  
1930, archív fotó (Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest)

*érzünk. Legmerészebb, legmodernebb megoldásaiban is azt látjuk, hogy mily gonddal vigyáz képeinek előkelő csiszoltságára, kellemes, tetszetős és szalonképes voltára.*<sup>35</sup>

Kozma és Pécsi kapcsolata a műhely felszámolása (1919) és a cég átalakulása után sem szűnt meg, ennek példája a magyar könyv- és reklámművészek 1930-ban rendezett kiállítása az Iparművészeti Múzeumban. Ezen a rendezvényen mindketten a tanítványaikkal együtt állítottak ki, és a parvánokról Pécsi József is készített fényképet.

CSENGEL-PLANK IBOLYA  
fotótörténész, az Országgyűlési Múzeum  
fotógyűjtemény-vezetője

Jegyzetek

1. Pécsi József: *A fényképező művészete. Műmellékletekkel.* A Fény, Budapest, 1916 (a továbbiakban: Pécsi 1916), 14., 2. kiad.: 1928, 3. kiad.: 1999.
2. Pécsi József: *Különfélék. Összegyűjtött írások a fotográfiáról.* Szerk. Gera Mihály – Dr. Tóth Piroska. Intera, Budapest, 1999 (a továbbiakban: Pécsi 1999); Pécsi 1916. Ezúton köszönöm Albertini Béla fotótörténésznek, hogy *A fényképező művészete* című kötet megjelenési idejével kapcsolatos kritikái észrevételeit megosztotta velem. Véleménye szerint elképzelhető, hogy a kötet tényleges kiadási dátuma 1917. A téma azonban további kutatást igényel.
3. Magyar Fotográfiai Múzeum (a továbbiakban: MFM), Pécsi József hagyaték, 1. doboz; Beke László: Pécsi József születésének 100. évfordulójára. In: *A fénykép varázsa*

- (1839–1889). *Tizenkét kiállítás a magyar fotográfia 150 éves történetéből*. Szerk. Gera Mihály. Magyar Fotóművészek Szövetsége – Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989 (a továbbiakban: Beke 1989), 244.
4. Pécsi József felvételei a Budapesti Műhelyről, MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Kaesz Gyula hagyatéka, ltsz. 70.022.2016.1-70.022.2016.37.
  5. Branczik Márta: A Budapesti Műhely bemutatóterme. In: Bor Ferenc – Branczik Márta – Dévényi Tamás: *Neoreneszánsz palota a Szabadság téren. Az Inter-Európa Bank székháza*. Szerk. Dévényi Tamás. Inter-Európa Bank Nyrt., Budapest, 2006 (a továbbiakban: Branczik 2006), 29–55. Megfigyelései szerint a 33 darab fényképből 29-ről mondható el, hogy minden kétséget kizáróan a Budapesti Műhelyben készültek. (38.)
  6. MFM, Pécsi József-hagyaték, 3. doboz: Nagy alakú üzleti könyv.
  7. Nádai Pál: *Az iparművészet Magyarországon*. Budapest, 1920.
  8. Az Iparművészeti Múzeum online adatbázisában már tanulmányozható jó néhány darab Weinwurm Antal enteriőr- és tárgyfelvételei közül: <http://gyujtemeny.imm.hu/keres?sa=1&sz=Weinwurm>
  9. *Lajta Béla építő (1873–1920)*. Budapest Főváros Levéltára kiállítása, 2010. október 12. – 2011. február 11. Rend. Csáki Tamás; Lajta Béla Virtuális Archívum: <http://lajtaarchiv.hu/mujegyzekek/> – Szerk. Csáki Tamás; „Édesapámnak nagyapámról”. *Emlékkiállítás Novák Ede építész munkásságáról*. TTT Stúdió Egyesület, Budapest, 2009. október 13–26.
  10. *Budapest új épületei*. 1–2. Anton Schroll & Co., Bécs, 1910 körül; *Das Interieur*, 1903.
  11. A szubjektív fotográfia előretörése ellenére a fotóamatőrök továbbra is igényelték a technika problémáival foglalkozó cikkeket és útmutatásokat. Ld. Dr. Moller Miklós: *A fotográfálás elemei műkedvelő fotográfusok számára*. Czettel és Deutsch-féle Muv. Int., Budapest, 1893; Braun Henrik: *Interieur felvételekről*. *Magyar Fényképzési Lapok*, 1899, 81–84.; Kohlman Artúr: *Szobafelvételek. Az Amatőr*, 1908, 145–147.; 161–162., 169–171.; Kiss Zoltán: *A fényképezés kézikönyve*. Szombathely, 1909; Hoffmann Viktor: *A fényképezés útmutatója*. A Fény, Budapest, 1917.
  12. Cs. Plank Ibolya: *Dekoratív képek*. Seidner Zoltán fényképei Kozma Lajos épületeiről. In: *Kozma Lajos modern épületei*. Szerk. Horányi Éva. Terc, Budapest, 2006, 28–68.
  13. *Magyar Iparművészet*, 1916, XIX. évf. 3. sz. Krónika rovat, 119.
  14. *Magyar Iparművészet*, 1914, XVII. évf. 3. sz. 129–136., 141–144.
  15. Gerry Beegan: *The Studio: Photomechanical Reproduction and the Changing Status of Design*. *Design Issues*, Vol. 23, No. 4 (Autumn 2007), 46–61., online: <http://www.jstor.org/stable/25224132>
  16. Iparművészeti Múzeum, Rosner Károly-hagyaték, ltsz. F24.424-24.743, 22-876-898. Itt szeretném megköszönni dr. Horváth Hildának és az Iparművészeti Múzeum Adattára és fotótára kollégáinak, hogy biztosították számomra a zavartalan kutatást.
  17. Sümegi György: Pécsi József cikkei, tanulmányai. Utószó. In: Pécsi 1999, ld. *Fotóművészet*, 1999/1–2, XLII. évf. 1–2. sz. 103–105.
  18. Dr. Karl Layer: *Oberungarische Habanen Keramik*. Friedrich Ernst Hübsch Verlag, Berlin–Leipzig–Wien, 1927.
  19. Pécsi 1999, 218.; *Magyar Grafika*, 1921, II. évf. 6. sz. 100.; *12 Akt Aufnahmen von Josef Pécsi*. Verlag W. J. Mörlins, Berlin, W. 15. 1921.
  20. Branczik 2006, 52.
  21. A budapesti Dorottya utca 8. szám alatt működő fényképzési műterem építéstörténetének kutatása néhány évvel ezelőtt, az épület szállodává történő átalakításakor kapott újabb lendületet. Csengel Péter és Csengel-Plank Ibolya kutatási dokumentációja (2013) után Gesztesi Albert építész foglalkozott tovább az épület történetével. Gesztesi Albert: *Dorottya utca 8. Elpusztított házak nyomában*. Kézirat, 2018.
  22. Budapesti Műhely. *Magyar Iparművészet*, 1914, XVII. évf. 2. sz. Kiállítások rovat, 95. (a továbbiakban: MI 1914); *Fotografusok szakosztálya*. *Magyar Iparművészet*, 1915, XVIII. évf. 1. sz. 50.
  23. Pécsi 1916.
  24. Albertini Béla: *Két mítosszal kevesebb – Egy Pécsi József portréről és előzményeiről*. *Fotóművészet*, 2017/3, LX. évf. 3. sz. 98–101.
  25. Szakoktatás hivatásos fényképészek és amatőrök részére. *A Fény*, 1911, 43.
  26. MFM, Pécsi József-hagyaték, Pécsi gépelt, és kézzel javított életrajzai, é. n.
  27. *Pécsi József. Fényképekonyv*. Bevezető: Kincses Károly. Magyar Fotóművészek Szövetsége – Magyar Fotográfiai Múzeum, 2006, 10.; Beke 1989, 243.
  28. MFM, Pécsi József-nitrátnegatívok, ltsz. 0191033-059.
  29. Molnár Farkas: *A bérlakás lakhatóvá tétele*. Erdődy-lakás, Molnár Farkas munkája. *Tér és Forma*, 1931, IV. évf. 4. sz. 135–137.
  30. Pécsi 1916, 93.
  31. Pécsi 1999, 49.
  32. Uo. 51.
  33. MFM, Pécsi József-hagyaték, 1. doboz: Pécsi József: *A művészi fénykép kritikája*. Gépelt tanulmány.
  34. Vitéz Miklós: *Budapesti Műhely*. Világosság Könyvnyomda Rt., Budapest, é. n. [1913]; *Innendekoration*, 1921, XXXII. Jahrg. Januar–Februar, 44., 57.; Michael Jos. Eisler: *Arbeiten von Ludwig Kozma – Budapest*. *Innendekoration*, 1914, XXV. Jahrg. August, 327–347.; MI 1914; SZ. J. [Szablya János]: *Budapesti Műhely*. *A Kéve könyve*, 6. köt., é. n. [1914], 44–46.
  35. Hevesy Iván: *A fényképkiallításról*. *Magyar Fotográfia*, 1931, XI. évf. 9. sz.



# Utóhatások

## Egy mai belsőépítész vallomása Kozma Lajosról

**Somlai Tibor:**  
**Akvárium Klub, büfé,**  
**Budapest /**  
**Tibor Somlai: Snack**  
**bar. Akvárium Klub,**  
**public entertainment**  
**venue, Budapest**  
**2014**

► Kozma Lajos műveihez több nagyon fontos élményem kapcsolódik. Horányi Évával, az Iparművészeti Múzeum Bútorgyűjteményének főmuzeológusával a 2006-os Kozma-kiállítás előkészítésén dolgoztunk. *(Az új ház. Kozma Lajos modern villái.* Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2006. november 24. – május 13. Rend. Horányi Éva – *a szerk.*) Korábban eszünk ágá-

ban sem volt arra gondolni, hogy a Molnár Farkas által 1932-ben tervezett Budapest II., Hankóczy utca 3/a szám alatti egykori Balla-villa belsejét nem maga Molnár alkotta, hanem egy másik, nála több mint tíz évvel idősebb építész-iparművésszel terveztették meg. Horányi Éva archív fényképek elemzése alapján mégis erre jutott! A dolog fordítva nézve is meglepő. Kozma



Fotó: Szántó Tamás



Lajos, a nemcsak itthon, de főleg a német nyelvterületen addigra már igazán ismert építész-iparművész elvállalta a nála jóval fiatalabb kollégája által tervezett villa belsőépítészeti kialakításának megtervezését. Gyakorló belsőépítészként ezt a Kozmára jellemző alkalmazkodni tudást tartom ars poeticámnak. Kozma az 1920-as évek végétől teljesen elkötelezett híve és terjesztője lett a modernizmusnak, de talán a pályája elejét jellemző Budapesti Műhely-korszak utóhatásaként a nagyon visszafogott, modern belsőben is meg tudta találni a praktikum és az esztétikum megfelelő arányát. Olyan egyszerűnek tűnő, de gyakran

refinált megoldású bútorokat tudott alkotni, amelyek nagyon jól és könnyen használhatók, mégis szemet gyönyörködtetők.

Ez a fajta gondolkodás hatott rám akkor is, amikor a közelmúltban az Ybl Miklós tervezte Várkert Kioszk (1882, eredetileg szivattyúgépház és kávéház, ma Ybl Budai Kreatív Ház néven rendezvényközpont és kávéház – *a szerk.*) belső tereinek felújításán és átalakításán dolgoztam. Magamnak is elég furcsa bevallani, de még ebben a teljesen kortárs munkámban is Kozma Lajos műveinek az ihletését éreztem. A Várkert Kioszkban a liftnek a korábbi átalakításból ott maradt



**Kozma Lajos:**  
Kétlakásos családi ház  
látványterve (Budapest  
II., Berkenye u. 19.,  
Magyar-villa) /

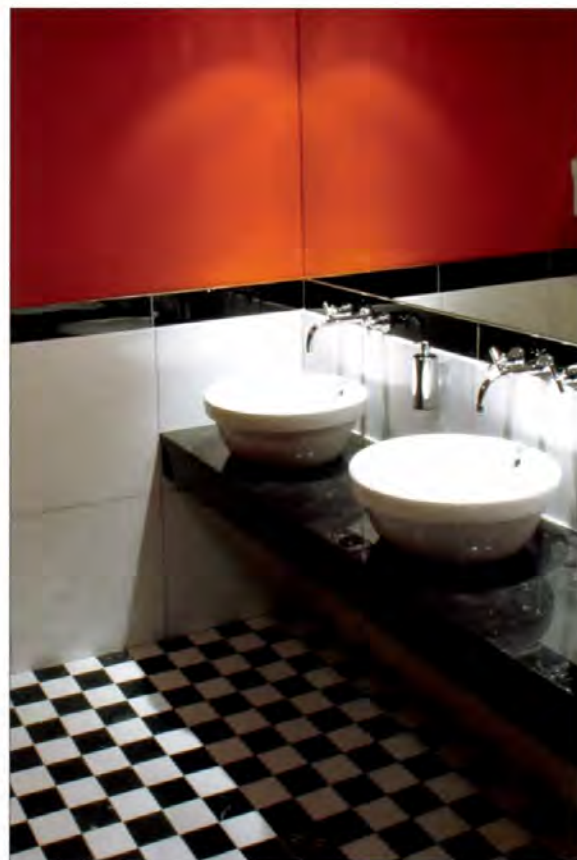
**Lajos Kozma:**  
Visual design of a  
two-flat family house  
(Magyar Villa,  
19 Berkenye Street,  
Budapest, II)

1936, papír, akvarell,  
30x42 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

hatszögletű burkolatát kellett valahogy megoldanom. Egy negyedköríves gipszkarton fallal vettem körbe, amitől az egész tér is otthonosabbá vált, mert sokkal kellemesebb egy íves felület mellett elhaladni. A köríves fal ötletét a Kozma által tervezett Budapest II., Berkenye utcai egykori Magyar-villa nyugati homlokzatából kiugró emeleti félköríves rész adta. Kozmát annak idején kritizálták, mert öncélúnak és megtévesztőnek találták ezt a megoldást, amely azt a hatást kelti, mintha félköríves lépcsőházat rejtene magában. Valójában arról volt szó, hogy Kozma nem akarta, hogy a rendkívül nagyvonalúan tervezett emeleti lakás 12 méter hosszú nappalija a nyugati oldalon egyenes fallal érjen véget, mert az szerinte nagyon sablonos lett volna, ezért íves záródást tervezett. Az Ipar-



**Somlai Tibor:**  
Akvárium Klub,  
jegypénztár, Budapest /  
**Tibor Somlai:**  
Ticket office.  
Akvárium Klub, public  
entertainment venue,  
Budapest  
2014



Fotó: Somlai Tibor

**Somlai Tibor: Belvárosi Színház, vizesblokk, Budapest /  
Tibor Somlai: Sanitary block. Inner City Theatre, Budapest  
2004**

művészeti Múzeum Adattárában fennmaradt eredeti tervekből tudjuk, hogy erre az íves felületre Kozma egy abba simuló, ívelt üvegű ablakot is tervezett. Ezt le is gyártották, de az építető lánya, akivel még volt alkalmam beszélgetni, az építés során meggondolta magát, és lemondta az íves ablakot.

Kozma munkássága iránti rajongásomat az is táplálta, hogy a szüleim jóban voltak az építész több megbízójával is, így az előbb említett Magyar Klárával, és Göy Andorral is, akinek 1942-ben a Budapest XII., Dobsinai utca 23. szám alatti házat tervezte. A 2006-

Fotó: Szántó Tamás



Fotó: Somlai Tibor

**Somlai Tibor: Budai villa, szobabelső /  
Tibor Somlai: Room interior. Villa, Budapest  
2012**

általán nem volt ritka. Kozma Budapest II, Herman Ottó út 10. szám alatti, összességében lenyűgözően modern egykori Klinger-villájában a női hálószoba fehér neorokokó-art deco berendezést kapott, mert feltehetőleg a ház asszonya ezt kívánta. A szintén Kozma által a Márkus család számára átalakított Budapest II., Veronika utcai lakás előszobája és hallja még chinoiserie-art deco stílusú, a nappali már minden ízében modernista volt.

Hasonló példákat ismerünk más korabeli építészek és belsőépítészek műveiből. A Bán Sándor által 1937-ben tervezett Villányi úti egykori Juhász-villában a jelenlegi tulajdonos által mintaszerűen felújított, illetve rekonstruált földszinti enteriőr eredetileg egészében véve egységesen modernista volt. Ugyanakkor a férfidolgozószoba Hidegh Dezső tervezte, nagyon elegáns, karakteres berendezése, különösen annak faragott díszítése inkább Kozma egykori mesterének, Lajta Bélának a világát idézi. Kozma különlegesen hosszú utat járt be a szecessziótól a neobarokkon át a modernizmusig. Ezt megrendelőinek egy része is tudta, nyilván ezért is kértek tőle olykor a modernista korszakában is olyan arany-fehér színezésű bútorokat, amelyek az 1910-es, 1920-as évek Kozma-bútorait idézték. Kozma műveit nézve mindig nagyon tetszett, ahogy rendkívül egyedülálló módon keverte egyazon helyiségen belül a furnérozott és a színes lakkcsiszolt bútorokat. Erre jó példa az a Rómer Flóris utcai, eredetileg 19. századi kétlakásos villa, amelynek a 20. századi átépítését Hajós Alfréd, a belsőket pedig Kozma Lajos tervezte. Itt az egyik helyiségben az egyik oldalra piros-fehér lakkcsiszolt felületű bútorokat helyezett, a szoba túloldalán pedig diófurnérozott alacsony és magas könyvszekrények sorakoztak. Bátran alkalmazta és variálta a bútorokon a színeket, gyakran festette a szekrényajtókat és bútorfrontokat piros-sárga-kék színűre. Kozma gyakran alkalmazta a „lebegő polcokat” is. A terhelés ellenére is behajlás nélkül, a falak mentén szinte absztrakt síkként lebegni látszó polcok sorát a rakodófelület aljába alig láthatóan besüly-



Fotós: Szabóly Péter

←  
**Somlai Tibor:  
Belvárosi Színház,  
ruhatár, Budapest /  
Tibor Somlai:  
Cloakroom. Inner City  
Theatre, Budapest  
2004**

os Kozma-kiállítás tanulmánykötetében írtam erről a családi házról (*Kozma Lajos modern épületei*. Szerk. Horányi Éva. Terc, 2006, 186–193. o. – a szerk.), amelyet leginkább a mértéktartó modern szóval lehetne leírni. Rendkívül érdekes, hogy a modern külső ellenére, valószínűleg az építető kívánságára, a fogadószobákba Kozma neobarokk stílusú bútorokat helyezett. Az is az építető kívánsága lehetett, hogy a férjehálószobát viszont egyszerű, modern vonalú bútorokkal rendezték be. Ez az éles kettősség egy lakáson belül egy-

lyesztett és a falba elég gyakran bekötött tartóelemekkel oldotta meg.

Keresztapám egyik legjobb barátja Kozma általános építési vállalkozója volt. Ő mesélte, hogy ha Kozma észrevette, hogy a parkettát nem megfelelően rakták le egy általa tervezett lakásban, akkor fel sem merült, hogy „hagyjuk, majd egy szép szőnyeggel eltakarják”, hanem ellentmondást nem tűrve azonnal felszedette és újrarakatta azt. Újabban nagyon sok, két világháború közötti bútorra igyekeznek rásütni, hogy Kozma tervezte, pedig ezek hitelessége gyakran kérdéses. Néhány jó kezű kortárs, például Gróf József, Kaesz

Gyula, Kóródy György sokszor nagyon hasonló, egyedi ízű bútorokat tervezett. Azokról a darabokról lehet biztosan elmondani, hogy Kozma-bútorok, amelyeknek netán fennmaradt a rajza az egykori megbízónál, valamilyen közgyűjteményben, vagy van róla valamilyen más, hitelt érdemlő adat, a legbiztosabb, ha annak idején Kozma neve alatt publikálták. Kozmával kapcsolatban érdekes adalék jó néhány bútorának átmenetisége. Ismerek egy Budapesti Műhely címkével ellátott szekreteret tőle, amelyen az intarzia a korszakba illeszkedő puttószerű figurákat mutat, a bútor teste szögletes téglatest, ugyanakkor a plasztikus rátett



**Kozma Lajos: Lakószoba berendezési terve / Lajos Kozma: Interior design for a living room**  
1930-as évek eleje, pausz, színes ceruza, 32x20 cm

**Somlai Tibor:**  
**Magánlakás,**  
**szobabelső, Budapest /**  
**Tibor Somlai:**  
**Room interior.**  
**Private flat, Budapest**  
2011



Fotó: Somlai Tibor

díszítés lapokból van kivágva. Hasonló átmenetet mutat egy nagy, szintén a Budapesti Műhely-időkből származó, cégjelzéssel is ellátott háromajtós szekrénye.

Amikor az eredetileg Domány Ferenc által 1938-ban tervezett egykori Broadway mozi legutóbbi átalakítását terveztem Belvárosi Színházzá, nagy gondban voltam, hogy milyen székeket tegyek az öltözőkbe és a színésztársalgóba. Végül az 1936-ban épült nyaralónkban lévő farugós Kozma-szék adta az ihletet, amelyhez hasonlót annak idején ő is alkalmazott az egyik általa tervezett utazási irodában. A szék szerkezetét kis módosításokkal lemásoltattam egy szék-

gyártóval a szükséges példányszámban, és narancs és almazöld színűre festettem. Jól bevált a mindennapi színházi használatban.

Nem adok igazat Kozma kortársának, Granasztói Pál építészeti írónak abban, hogy a Kozma által tervezett otthonokban semmit sem lehetett elmozdítani anélkül, hogy a tárgyak gondosan kiszámított harmóniája ne sérült volna. Véleményem szerint Kozma enteriőrjei sok, Bauhaus-elvek szerint kialakított belsővel szemben élhetőek és dekoratívak.

SOMLAI TIBOR  
*belsőépítész*



Fotó: Somlai Tibor

**Somlai Tibor:**  
Belvárosi Színház,  
társalgó, Budapest /  
Tibor Somlai: Foyer.  
Inner City Theatre,  
Budapest  
2004



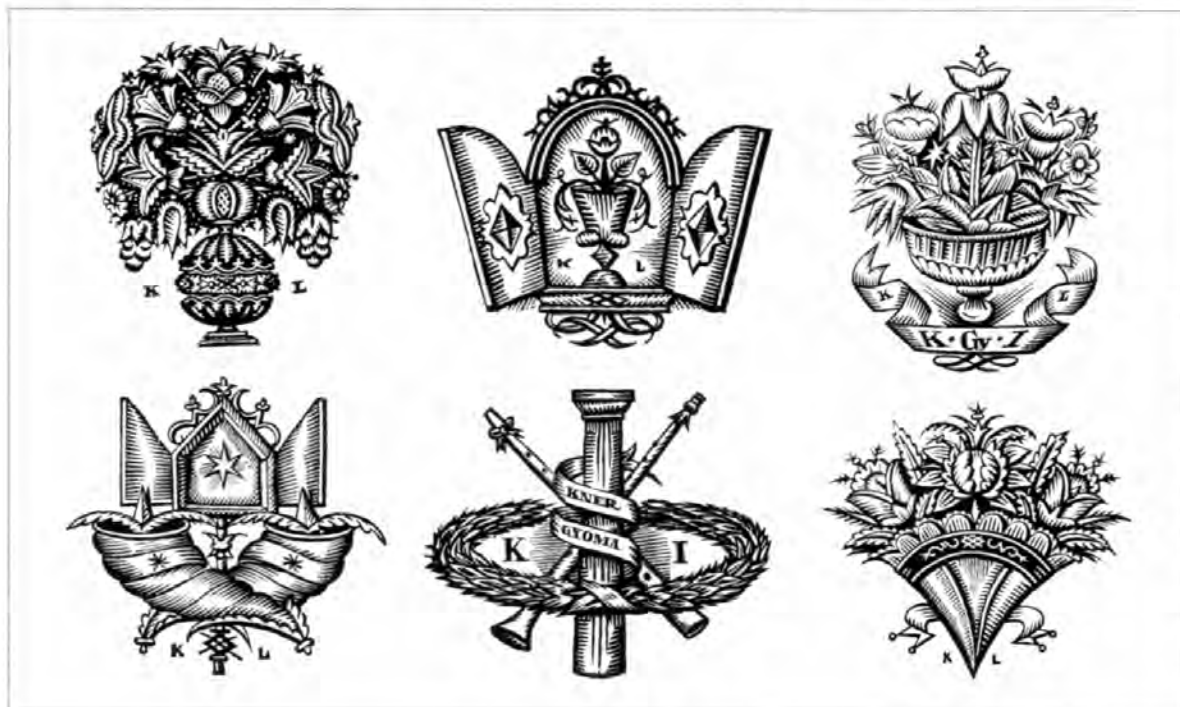
# Kner Imre: Kozma Lajos mint könyvművész

*Részletek Kner Imrének az eredetileg a Gutenberg Jahrbuch 1930. évi folyamában a 298–328. oldalon, Mainzban megjelent tanulmányából, melyet Haiman György fordított, és magyarul a Magyar Grafika 1990, XXXIV. évfolyam 6. számának 17–26. oldalán jelent meg. A részleteket és az illusztrációkat Kiss Éva művészettörténész válogatta.*

► Ez a tanulmány egy olyan ember könyvművészeti tevékenységét mutatja be, akit külföldön, különösen Németországban, elsősorban építészként ismernek. Könyvművészeti munkásságát egy személyiség kisugárzásaként kell értékelnünk. Egy művész életművét

más módon nem is becsülhetjük fel, amikor saját korába és környezetébe állítjuk, hogy megteremtjük az igaz és igazságos megítélés alapjait. Annak azonban, hogy Kozma személyiségét különös nyomatékkal hangsúlyozzuk, fontos oka van. Elsőnek azt a tényt említjük, hogy Kozma, mint ma csak kevés művész, mindig arra törekszik, hogy a legjelentéktlenebb munkának is, amit saját szempontjai szerint végezhet, valamennyi vonatkozását kikutassa, és mind a koncepciót, mind a kivitelt ugyanolyan intenzitással valóra váltsa. Sohasem vizsgálja a feladatnak a ráfordított időhöz és energiához való viszonyát. Amennyire ért a technika, a gazdaságosság és a gyakorlati használha-

**Kozma Lajos: Fametszet díszek a Monumenta Literarum című könyvsorozathoz (Kner Izidor, Gyoma, 1921–1922) / Lajos Kozma: Xylograph ornaments for the book series Monumenta Literarum (Izidor Kner, Gyoma, 1921–1922)**



tóság követelményeinek érvényesítéséhez, olyannyira nincsen tekintettel saját magára. Nem hagyja addig abba a munkát, amíg az érzése szerinti végleges megoldást, amely stílusa akkori fejlődési fokának egészen és teljesen megfelel, meg nem találta. Ha megfigyeljük munkamódszerét, csakhamar megállapíthatjuk, hogy ez az ember mindig a teljességre törekszik, és képtelen másképp, mint szervesen gondolkodni. Nem köti magát egyetlen, kiragadott részlethez, mert azt csak az egészhez viszonyítva hajlandó értékelni. Ha a tervezett mű valamely részletével elégedetlen, nem törli ezt az egyet, hanem az egészet újra felvázolja, mert a részletet csak az egészbe besorolva tudja újrafogalmazni. Alkotásai növények vagy szerves élőlények módjára úgy növekednek, mintha fejlődési stádiumaik pillanatfelvételekkel rögzítették volna. Egy-egy vázlata egy-egy állapotot tükröz, amely nemcsak részleteiben tér el az előzőtől, hanem a belső összefüggések megváltoztatását és továbbfejlesztését is mutatja. A vázlat sorozat végén egy alkotás áll, ami szükségszerűen vált azzá, ami; részei magától értetődően illeszkednek az egészbe, annyira, hogy szerepükön, beilleszkedésükön és hangsúlyukon vitakozni sem lehet. Kozma azáltal jutott el ehhez a munkamódszerhez, hogy egyéniségét mindig és fáradhatatlanul a munkának szenteli, és mindig elsőrendű számára, hogy az aktuális feladat elvi kérdéseit tisztázza. Saját magát nevelte arra, hogy – gyakran még az előző feladat végleges kialakítása és részletes kimunkálása közben – az új feladat minden vonatkozását először gondolatban tisztázza, és csak akkor nyúljon a ceruzához, ha teendőjét világosan felismerte és minden tekintetben rögzítette. Így jár el éppen úgy egy kis szignetnél, mint egy tekintélyes nagyépítkezésnél. [...]

[...] A szellemi alkotások iránti tisztelete nagyon korán vezette ahhoz a nagy felismeréshez, hogy a könyv kapocs nemzedékünk és a múlt között, s hogy benne az emberiség egész hagyománya halmozódott fel. Kozma a könyvben nemcsak egy író művét látja, hanem egy korszak, egy nemzedék, egy kultúrkör alkotását, de az ipari terméket is, keletkezése idejének formái törekvését. Már fiatal művésznövendékként megérezte a lehetőségeket, amelyek a könyv zárt egységének megalkotásában rejlenek. Már első kísérle-

teinél arra törekedett, hogy az általa tervezett könyv olyan egység legyen, ahol munkája a könyv minden részletére, még az olyan kicsinységre, mint a könyv fűzése, kiterjed. Mivel kora ifjúságától belső és elszakíthatatlan szálak kötötték a könyvhöz, és mivel szinte korlátlan termékenysége sosem csillapodik, s természeti szükséglet számára, hogy az önmaga által állí-

**Kozma Lajos: Burkoló Kozma Lajos szignetkönyvéhez (Kner Izidor, Gyoma, 1925) / Lajos Kozma: Cover of the volume Signet Book by Lajos Kozma (Izidor Kner, Gyoma, 1925)**



Repréc: Gyoma: Kner Nyomda / Kner Grafiktársaság, Gyomaiemlék



Képek: Gyomai Lajos Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd

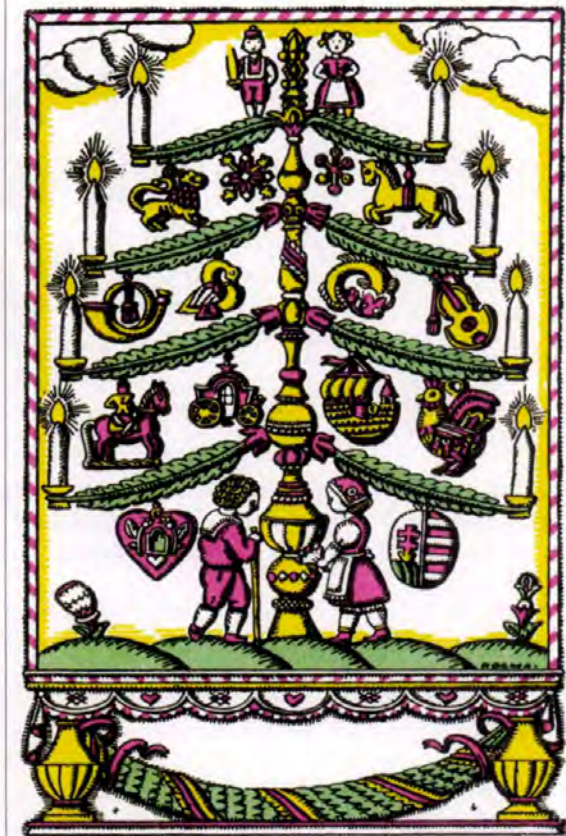
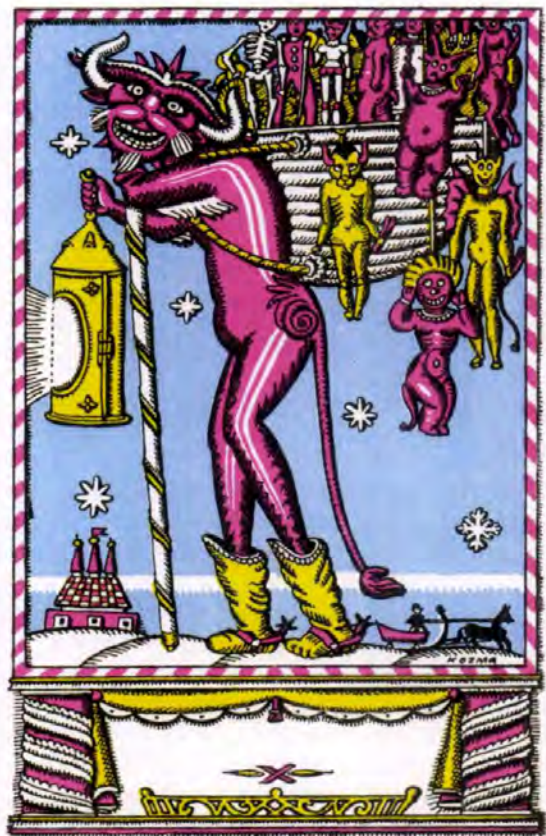
**Kozma Lajos: Szigetek (emlélmák). Megjelentek Kner Imre Nyolc levél a reklámról című kiadványában (Kner Izidor, Gyoma, 1935) / Lajos Kozma: Signets (emblems) published in the circular letter series Nyolc levél a reklámról /Eight Letters on Advertisement/ by Imre Kner (Izidor Kner, Gyoma, 1935)**

tott feladatokon próbára tegye erejét: főfoglalkozása mellé a könyvművészetet választotta. Életének azokban a szakaszaiban, amikor a maga építészeti tevékenységét külső okok miatt korlátoznia vagy időnként szüneteltetnie kellett, a könyvhöz fordult, hogy szenvedélyének hódoljon. Ez időszakokban azonban rendszerint maga választotta feladatokon dolgozott, s megtalálta a módját, hogy ötleteit, programját kiadóival közösen formálja, biztosítva magának a kellő művészi szabadságot. Olyan periódusai, amelyekre élénkebb könyvművészeti tevékenység volt a jellemző, általában építész munkájának egy lezárt szakaszát követték. Ezek a magába szállás, a belső leszámolás időszakai; többnyire valamilyen váltás, stílusának változása, beállítottságának fordulata megy végbe. Fontos állomások ezek a művész életében. Ilyenkor summázza előző építőművészi alkotásának szakaszát, amit életművének másik oldala, a könyvművészet egészíti ki és személyiségének megértéséhez fontos adatokat szolgáltat. A Kozma-jelenséget azonban nem csak az elmondottak alapján kell értékelni. Olyan ember és kortárs, aki a nemzedékünknek adatott fontos és különös évtizedeket résztvevőként és alkotóan élte meg. Az élet sűrűjében élt, mivel a könyvművész, mintúgy

az építész nem a l'art pour l'art elefántcsonttornyában alkot, hanem korának gyakorlati lehetőségeihez, a valóságban gyökerező feladataihoz kötődik. Életét és fejlődését szülőhazájának sajátos kérdései alkotóan befolyásolták. Kozma magyar, lakója egy kis országnak, amely évszázadokon át a nyugati keresztény civilizáció és az ázsiai barbárság vad háborúinak színhelye volt. [...]

[...]

Kozma Lajos Kiskorpadon, Somogy megyében, 1884-ben született. Miután szülei elváltak, gyermekéveit egy nagybátyjánál töltötte Kozmapusztán egy uradalomban, ugyancsak Somogy megyében, a Balatontól délre. Mivel Magyarországon az iparosodás viszonylag lassan ment végbe azokon a területeken, amelyek távol estek a nagy nemzetközi kereskedelmi utaktól, a városoktól és vásáraiktól, a népművészet sokkal tovább megtartotta eredetiségét, mint bárhol Európában. Somogy megye és jelesül Kozmapusztán az eredeti és magas fejlettségű nép- és pásztorművészetnek különösen gazdag lelőhelye. Kozma Lajos fiatal kora óta állandó és élénk érintkezésben volt ezzel a népművészetrel, és máig megőrizte iránta való mélyen bensőséges érzékenységét. Középkiskoláját Ka-

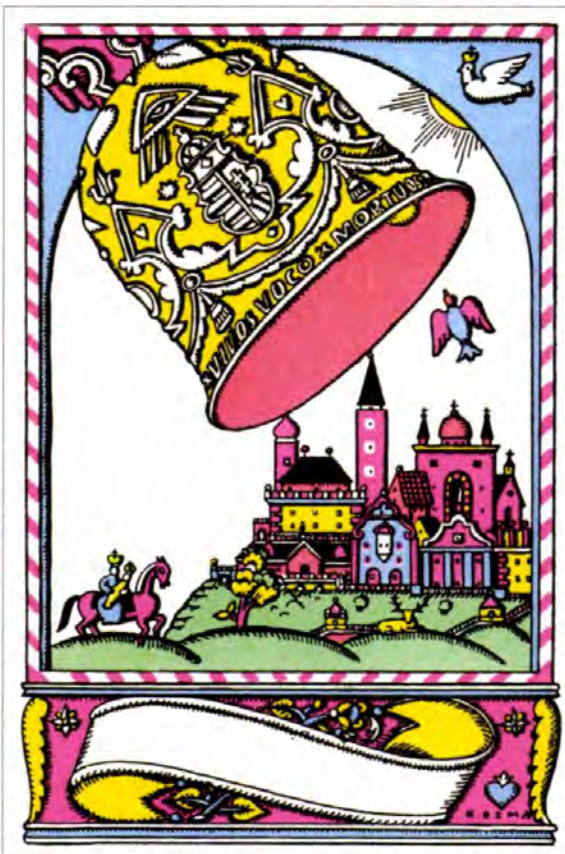


**Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat (Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) /  
Lajos Kozma: Festive greeting card series (Izidor Kner, Gyoma, c. 1925)**

posvárott és Győrött végezte, majd a Műgyetemet végezte Budapesten, ahol egy fél éven át az Iparművészeti Iskola grafikai szakosztályát is látogatta. Sokat és szívesen rajzolt; ez időben készítette első grafikai munkáját. Műgyetemi társai ez időben alapították a *Megfagyott Muzsikus* című szatirikus diákújságot, s Kozma címlapokat és könyvdíszat rajzolt hozzá. Ezekben az években diákok egy kis körében élt, akik intenzíven foglalkoztak a kor filozófiai és irodalmi kérdéseivel. Kozma résztvevője volt vitáiknak. Tájékozódott korának szellemi áramlatairól, és szerzett benyomásait feldolgozta magában.

[...]

[...] Egy nyarat Kalotaszegen töltött, Erdélynek egy olyan táján, ahol falvaknak egy völgybe zárt csoportja nagyon érdekes és gazdag népművészetet őrzött meg tisztán sokkal régebbi idő óta, mint bárhol másutt. Ez a nagyon tehetséges kis népcsoport rendkívüli leleményességgel, a helyben adódó építőanyagokkal oldotta meg a saját szükségleteit szolgáló építőművészeti kérdéseket; sajátos, egészen különleges színpompás díszítményekkel, háztartási eszközeit pedig a legkülönbözőbb technikákkal, maga készítette. A népművészetnek kedvező divat sokáig tartott; de a



**Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat (Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) /  
Lajos Kozma: Festive greeting card series (Izidor Kner, Gyoma, c. 1925)**

legtöbb építész csak annak külső formáit, azoknak az időknél úgynevezett „motívumait” alkalmazta. Kozmának azonban ez a stúdium nagy, egész életre szóló tanulságokkal szolgált.

Mivel gyakorlati építésztevékenységre alig volt kilátása, Kozma e tapasztalatait és benyomásait egy részét rajzokban kamatoztatta. Kapcsolatba került fiatal írókkal és az akkor még fiatal magyar szocialista mozgalommal. Az őt ért hatások halmozódnak. Fiatal művészek új művészetet hoznak Párizsból. Színpa lép legnagyobb modern lírikusunk, Ady Endre, óriási hatást gyakorolva haladó fiataljainkra. Kozma ifjúko-

ri grafikai művészete tükrözi mindezeket a különféle elemeket. Architektúrákat mutat, amelyeket csak gondolatban építhetett meg, a magyar népművészet díszítéseit mutatja, amelyeket mindinkább a sajátjává tesz és egyre szervezesebben dolgoz fel, amikor a közvetlen építészeti ábrázolástól és a fafaragású építészeti elemektől az eredeti motívumokból képezett saját ornamentikára tér át. Majd rajzaiban, amelyek korábban leginkább élettelen tárgyakat és tájakat tükröztek, alakok és figurális kompozíciók bukkanak fel, amelyek főként társadalmi töltetű élményeire, később ezeknek személyes vonatkozásaira utalnak. Mindeze-



Kozma Lajos: Ünnepi üdvözlőlap-sorozat  
(Kner Izidor, Gyoma, 1925 körül) / Lajos Kozma: Festive  
greeting card series (Isidor Kner, Gyoma, c. 1925)

ket egy olyan szimbolizmus elemeibe öltözteti, amire nagy hatással volt Ady szimbolizmusa. Egész sor ex librist készít barátainak, feltűnést keltve velük. Önálló rajzsorozatokat készít, mint például *A nagy szonáta* című kiadatlan könyv,<sup>1</sup> amelyet 1910-ben Bécsben a Hagenbundnál kiállítottak. [...] 1908-ban megjelenik az *Utolsó ábrándok – Melódiák* című könyve, eredeti, saját tervezésű kötésben, az időben szokatlanul szép és művészi kivitelben, aminek bizonyos kisebb körben nagy hatása volt. Utalt rá a bevezetésben, hogy a fantáziának e korszakát lezártnak tekinti, és szándéka,

Repró: Iparművészeti Múzeum, Budapest



Kozma Lajos: Ex libris  
– Kozma Ilona /  
Lajos Kozma: Ex libris  
– Ilona Kozma  
1909, papír, klisé,  
9x6,7 cm  
(Iparművészeti  
Múzeum, Budapest)

hogy kilépjen a gyakorlati életbe. A következő évben egy könyvecskét adott ki harminc ex libriszel, amely szintén feltűnést keltett eredeti, saját tervezésű külső burkával. Érdekes, dekoratív linóleummetszeteket készített címlapokhoz és előzékpapírokhoz. Ex librisei érettebb stílusra vallanak, mint első könyve; kifejezésteli szimbolikájuk, a népművészet ihlette sajátos ornamentikájuk, elegáns, sokkal egyszerűbb kompozíciójuk nagy és maradandó hatást gyakorolt a magyar grafikára. [...] Már akkor sem monotípiákat vagy rafinált kézzinyomatokat akart előállítani: a szokványos könyvnyomtatás technikáján belül akart a maga számára minden lehetőséget kikényszeríteni, hogy munkái nagy példányszámban is nehézség nélkül elkészíthetők legyenek. 1910-ben a mester megnősül, több hónapot Párizsban tölt, és az élet konkrét feladatainak vállalására készül. Párizsban az építészetet tanulmányozza, és mindent, ami az ipari művészet fogalmába beletartozik, így például a régi, különösen a

keleti bútort stb. Budapestre visszatérve belép Lajta Béla, akkori vezető építész irodájába, és főnökével több olyan építmény létesítésében vesz részt, amelyek egész modern építészetre és egyáltalán az egész modern művészeti életünkre nagy hatást gyakoroltak.

**Kozma Lajos: Ex libris – Káldor Imre /  
Lajos Kozma: Ex libris – Imre Káldor**  
1909, papír, klisé, 9x4,8 cm  
(Iparművészeti Múzeum, Budapest)



Repró: Iparművészeti Múzeum, Budapest

KOZMA-EMLÉKÉV



Repró: Gyomai Kner Nyomda / Kner Gyűjtemény, Gyomaendrőd

**Kozma Lajos: Könyvborító Balázs Béla Hét mese című könyvéhez (Kner Izidor, Gyoma, 1917) / Lajos Kozma: Book cover for the volume Hét mese /Seven Tales/ by Béla Balázs (Izidor Kner, Gyoma, 1917)**

Nagy, egyszerű és súlyos méretű monumentális épületek külső ornamentális megoldását kapta feladatul. Elmélyed a technikában és az anyagismeretben, nagy gyakorlati jártasságra és érzékre tesz szert technika- és anyagszerű megoldásokban. A Kéve művészegyesület kiállítását rendezi, maga is kiállítja grafikáit, festményeit és első bútorterveit. Ez időben keletkeznek első színpadtervei. 1912-ben egy nagy bérházat épít Budapest belvárosában. E ház modern építészettünknek máig fontos emléke. E házban a Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó számára egy könyv- és zeneműbolt bel-

2018/7

53. oldal

**SZENT THAIS ASSZONRÓL,  
KI PARÁZNASÁGBÓL JUTA SZENTSÉGRE**



Ala némely Thais nevű parázna, ki oly igen szép vala, hogy sok emberek az Thais parázna szerelméért minden jószágokat elárulják vala és jutnak vala utolsó szegénységre, csak hogy övele élhetnének akarataik szerént. Sok emberek kedég ez Thais paráznáért egymást megölik vala. És ezenképpen Thais sok lelkeket ad vala ördögnek. Mellyet hallván némely szent apát, vön öreá velági ruhát és mene ez Thais paráznához, adván öneki pénzt. Thais kedég alejtá, hogy ez szent apát akarna övele vétkezni. Bevivé ötet némely titkos [ház-



ső berendezését tervezte. Olyan belsőépítészeti feladatot oldott meg, amit akkor nálunk még egészen szokatlan nagyvonalúsággal tűztek ki, de a megoldás is nagy és indokolt feltűnést keltett. Kozma megalakítja a Budapesti Műhelyt, és különböző kiállításokon szerepel bútorokkal, bútorszövetekkel, belső berendezésekkel; számos díjat nyer. Eredményeinek elismeréseképpen a minisztériumtól ösztöndíjat kap egy külföldi tanulmányútra, amit régi német parasztbútorok tanulmányozására fordít Schleswig-Holsteinben és a Rajna-vidéken. Ez idő tájt formái egyszerűsödnek, ornamentikáját szerves egységbe hozza a kivitel formáival. Alapvető ismeretekre tesz szert minden, a bútorasztalossággal és a belsőépítészettel összefüggő technikában. 1914-ben jelenik meg Alexander Koch *Innendekoration* című folyóiratának első különszáma a Budapesti Műhelyről és Kozma belsőépítészetről, mégpedig augusztusban, tehát már a háború alatt.

Mint más tevékeny építészeti korszakaiban, most is erősen korlátozza könyvművészeti alkotásait; bár már keresett reklámgrafikus és plakáttervező stb. Gyakran kap megbízást könyvcímlapok tervezésére, de a könyv belső részére már nem futja idejéből. Teljesen szakít a figurális és szimbolista grafikával: címlapjait betűből és ornamentekből építi, amelyek népművészeti motívumokból erednek. Mindig a keretből indul ki, ami gyakran váznak tűnik. Az így elhatárolt felületen komponálja ornamentals-tömegeit a szerkezettan törvényei szerint, de mindig csak kétdimenziós felépítésben. Gyakran visszatér mint alapmotívum a fa, mindig erősen stilizált és a legjobb népművészeti példák által átfogalmazott formában. Színakkordjai nagyon egyszerűek és igen jól összehangoltak, gyakran már akkor szabadabbak, élénkebbek és vidámabbak, mint a kor erőtlen, félénk színakkordjai. [...]

[...] 1917-ben a művész, egy közös barátjuk közve-

„Három csepke könyvek” Kozma Lajos kézzel színezett illusztrációjával (Kner Izidor, Gyoma, 1920) / ‘Three Tiny Books’ hand-coloured illustration by Lajos Kozma (Izidor Kner, Gyoma, 1920) egyenként 12,2x11 cm (magántulajdon)



„Három csepke  
könyvek” Kozma Lajos  
kézzel színezett  
illusztrációjával (Kner  
Izidor, Gyoma, 1920) /  
‘Three Tiny Books’  
hand-coloured  
illustration  
by Lajos Kozma (Izidor  
Kner, Gyoma, 1920)  
egyenként  
12,2x11 cm  
(magántulajdon)

títésével, kapcsolatba kerül Kner Izidor gyomai könyvnyomdájával. A vállalat éppen könyvkiadásának újjászervezésén fáradozik, és a művészt egy új, hozzá méltó feladattal bízta meg. Balázs Béla *Hét meséjének* illusztrálását kapja feladatul. Rajzai 1917 telén az erdélyi havasokban, a román fronton, a csendes téli szállásokon születnek. [...] A könyv illusztrációjának és tipográfiájának szoros és Magyarországon eladdig szokatlan kapcsolata nagy feltűnést keltett. [...] A címlapok, a szövegoldalak és az egész tipográfiai terv a régi magyar tipográfia beható tanulmányozása alapján készült, a művész és a tipográfus szoros együttműködésével; bizonyítani kellett, hogy a gépi technikában igenis lehetséges a kézművesnyomtatás idején kialakult formai tradíció újratereztése. Miután ez a lehetőség bizonyítást nyert, a művész és a tipográfus programjának egy további szakaszába lépett. [...] A

művész azt a feladatot kapta, hogy nyomdai díszeket tervezzen, amelyek nem illusztrációk, hanem tipográfiai építőelemek, melyek méret, tónusérték, árnyékolás, lépték és kompozíciós irányzat tekintetében a választott szöveghez, formátumhoz, papírhoz és nyomdabetűhöz rendelve, a legkülönfélébb célokra használhatók. Kozma részt vett a címlapszedések kialakításában is, segítségül hívva a szép régi könyvek tanulmányozásában szerzett sok évtizedes tapasztalatát is. [...]  
[...]

Szerkesztői jegyzet

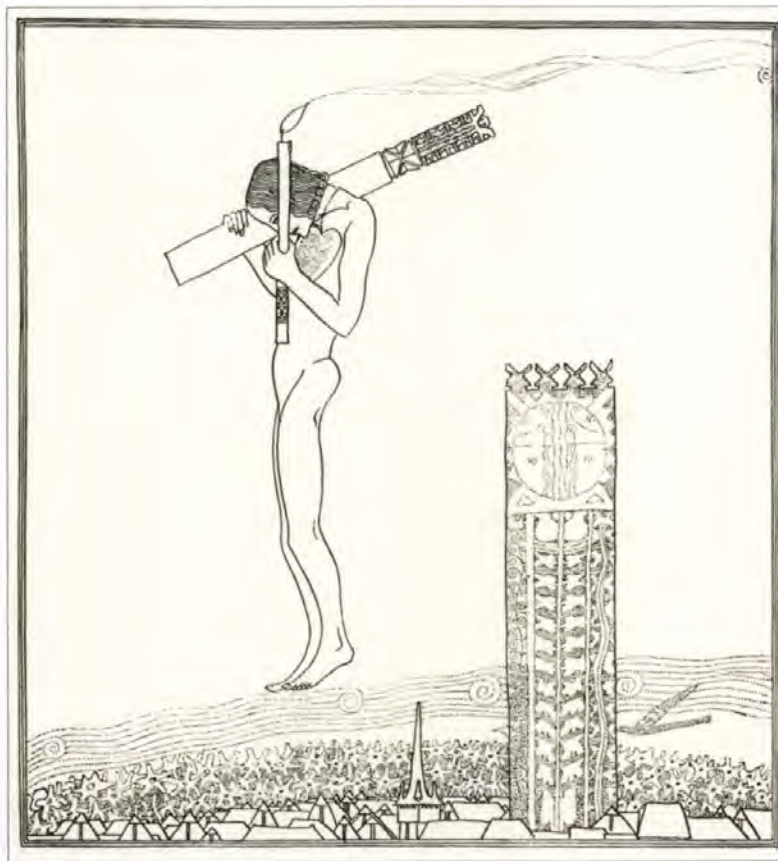
1. Az 1990-es közlés után tíz évvel, 2000-ben a rajzsorozatból a Gyomai Kner Nyomda kötetet jelentetett meg *A nagy szonáta* / *The Great Sonata* címmel, Horváth Hilda művészettörténész bevezető tanulmányával.



# Kozma Lajos: Az iparművészet fejlődésének új irányáról

*A Magyar Iparművészet 1913, XVI. évfolyam 8. számának 307–311. oldalán megjelent cikk betűbró közlése, részben az eredeti illusztrációkkal.*

► A modern iparművészet fejlődésének egy nagy elhatároló mesgyéjén állunk most. Visszatekintve két évtized munkájára: látjuk a törekvések elrejtett folyamatát – és előre nézve, már halljuk az újat, a nagyot dübörgő erejében. – Az elmúlt két fejlődési periódus: a szecesszió és a geometrizáló anyagszerű művészet üllepedő humuszából kezd kihajtani a formaalkotás művészete. – A múlt század 90-es éveiben nagy láz fogta el az embereket: új formákról, új lehetőségekről beszéltek, új formanyelven gondolkodtak, és mindennek, amire szükségük volt, egyéni formálásához fogtak. Az új iparágak alkotásai, amik ideig-óráig a múlt idők köntösében jelentek meg: új mezben kerültek a publikum szeme elé. Az új stílus kemencéje csak úgy ontotta az újdonsült tárgyakat, sohasem láttott különös formákat; fantasztikus dekorációval telis-tele. Ezek az új formák és díszek mindannyian a természet gazdag műhelyéből származtak, és ahova csak kerültek: bútorra, ruhára, rácsra, lámpára – nem elégedtek meg a felület ellepésével, de az anyagszerűség korlátait, magukat a tárgyak lényegét, szerkezetét is átszakítva – egész megjelenésüket a természettől kölcsön vett ornamentika alapján formálták át. A mai ember libabőrös lesz a szfinkszlábú széktől, a vonagló indájú asztaloktól, a madarakból és lombokból összeépített lámpáktól. Lélektani szempontból érthető volt, hogy ugyanakkor, mikor festők, szobrászok új sejtelmektől áthatva ott hagyták az akadémiák unott korlátait és az anyatermészethez tértek vissza – az építészek is szakítottak a stílusselektikával, és üde, új formákért szintén a természet műhelyébe mentek tanulni. Mi, akik az ő eredményeiken haladunk tovább, ha be is látjuk törekvéseik elhibázott voltát (piktúra, szobrászat lényében utánzó művészet – architektúra [iparművészet] önálló, a természet biológiai törvényeivel



Repréz: Gyomai Eszter Nyomda / Képzőművészeti Alap Gyűjtemény, Gyomai Nyomda

szemben más, talán fizikai törvényeknek hódol), de el kell ismernünk, hogy az első lépés megtevésének ezt a fajtáját egy más, tőlük független, magasabbrendű processzus parancsoló hatalmában kell keresnünk. Paradoxon az állításom, de ennek a stílusnak karaktere a: stílustalanság volt. Az iparművészet alkotásait meghatározó szerkezet, célszerűség, anyagszerűség nem szerepeltek, hanem mindent egyazon ornamentalsel építettek föl – az ornamentals szabad konstrukcióját tevén meg az anyagok szerkezete helyett. Az orna-

**Kozma Lajos:**  
**Halódik a falu.**  
**Rajz A nagy szonáta**  
**című sorozatból /**  
**Lajos Kozma:**  
**Death of the Village.**  
**Drawing from the series**  
**The Great Sonata**  
1908, papír, tusrajz

**Kozma Lajos:**  
**Születik a város.**  
**Rajz A nagy szonáta**  
**című sorozatból /**  
**Lajos Kozma:**  
**Birth of the Town.**  
**Drawing from the series**  
**The Great Sonata**  
 1908, papír, tusrajz

mens maga ugyebár csak rész: az egész megformálásában. És ők ez alá a rész alá rendelték az egészet, a kevésbé fontos alá a legfontosabbat: ez a megoldásuk stílusatlansága, ez a primitív ősnépekkel való közösség, a kezdet lélektani magyarázata, ezért ornámens-naturalizmus a szecesszió.

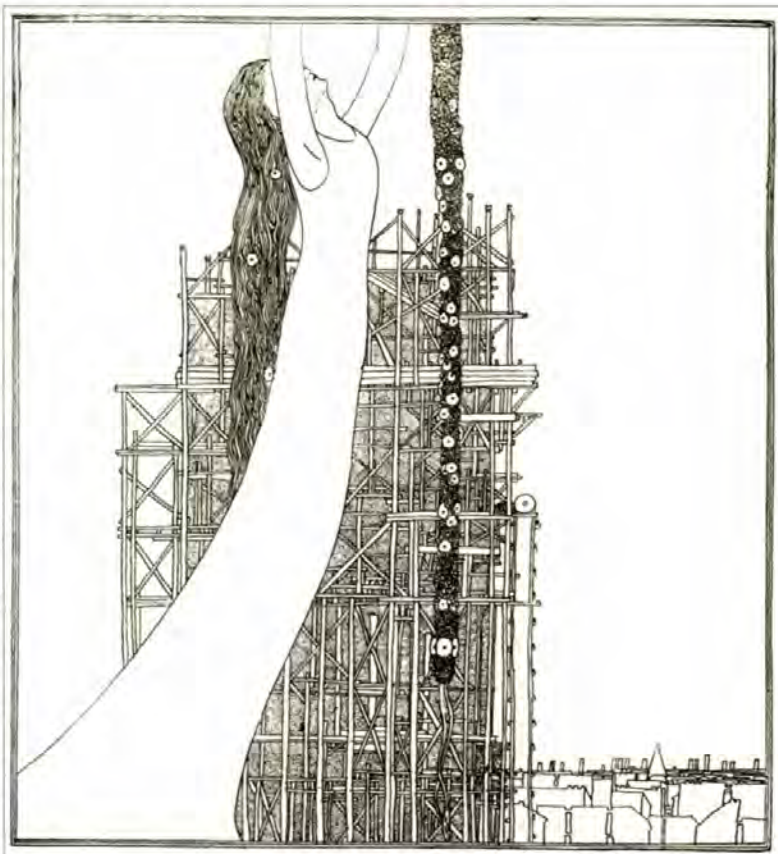
Az iparművészeti alkotásnak négy faktora van: az anyagok tulajdonságai: az anyagszerűség, – a fölépítés határozott törvényei: a szerkezet, – a fölépített tárgy viszonya az emberhez: a célszerűség, és az alkotó egyénisége: ahogyan ő azt a három előző föltételt felfogja. A szecesszióban a negyedik faktor túltengő – az első hármat maga alá rendelte. Az ezt követő fejlődési periódus kijavítja a hibát. Újra szóhoz engedni jutni mind a négy faktort egyenranguan, egymás

mellett. Nem véletlen, hogy az architektúrában a gotikával vetekedő tökéletességű konstrukciókkal dolgoztak ekkor: a vasbetonnal. Belerészedtek a mindent megszerkeszteni tudásba, hideg, fölényes logikával formáltak meg mindent a széktől a pályaudvarig.

De ez a hideg logika, ha ugyanez már architektúra nyelvén mondta el a mondanivalóit, – épp úgy a részt az egész alá rendelte, mint a szecesszió – és ezért nem adta meg a tökéletest, a várvavárat: a formát, minden művészet igazi kifejező eszközét. A forma és az előbb jelzett négy adott előzmény között lényeges különbség van. A forma e négy adottsághoz híven ragaszkodónak még nem jelentkezik magától, vagyis nem a matematikai összege e négy adottságnak. A forma egy új hatalmas elem, melyet meg kell teremteni, mely egyedül kifejező – míg az előbbi négy csupán elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy valami egyáltalában iparművészet lehessen.

Az irodalomban is van forma, a természetben is, – de ezektől a formáktól teljesen mások az irodalom „műhelytapasztalatai” és az élőlények belső szervi és más összefüggései – csak az a kapcsolat van meg, hogy az előbbiek nélkül nem lehet forma. Az anyagszerűség, konstrukció és célszerűséghez híven alkalmazkodó architektúra (iparművészet) is maga csak az adottságokat sorolja föl, de e meztelen vázra a forma ruháját nem tudja ráadni. Az adottságok megformálása hiányzik – a második korban, itt is rész, amit kapnak, itt is a naturalizmus (anyag, felépítés, praktikusság stb.) az uralkodó – a nagy művészi megformálással (melynek eszközei és célja éppen csak művésziek és stílusadók) szemben – ez a kor röviden jellemezhető az anyagnaturalizmus elnevezéssel.

A bútor síma volt, könnyen törölhető, tisztán tartható, sarkok gömbölyűek, tehát nem kellett vigyázni, géppel könnyen készíthető, tehát tömegcikk, tehát olcsó, tehát bárhová, bárkinek és bármikor szállítható, mindenki ízléséhez, szobájához alkalmazkodó, – hát kell-e ennél több jó tulajdonság? – de egy szemernyi egyéniség, hajlás, finom vonal, jó arány nem lelhető föl – mert ezek a tulajdonságok összeütkezésbe kerülnének az előbb felsoroltak valamelyikével – és akkor nem lehet üzletet kötni. Ennek a kornak jellemző sajátossága még a készbútor – szemben a régen divott



Rajz: Gyónai Károly Nyomda / Kőer Gyógytámasz, Gyomaendrőd

és egyedül helyes tervezett és csakis a rendelő ízléséhez, szükségletéhez és viszonyaihoz alkalmazkodó bútorral – mely sivárságában óriási pusztítást vitt véghez úgy a rendelő ízlésében, mint szociális szempontból, a munkást és kisiparost és rajzólót teljesen a kereskedő karmaiba szolgáltatva ki, végeztetvén velők olyan munkát, ami erkölcsileg a kényszermunkához hasonlít, anyagilag a legminimálisabb bérekért – minőségben a leghitványabb munkákat termelve.

Az ornemens, ahol van, geometrikus, rideg: tömeggyártásra alkalmas. Amíg a szecesszió ornemenskonstrukcióval építette a tárgyait, addig ez az építés konstrukcióját vitte bele az ornemensbe és megölte azt.

Ami föltétlenül hasznos volt: az az anyagszerűség újraélesztése. Az anyagok primér szépségei öröktől fogva mágikus hatással voltak az emberre – ebben a korban csupán csak visszaéltek vele.

Az anyagnaturalizmus e művészetében az ornemens szerepe csupán felületbetöltés (fiziológiai hatást keltően), ezért lesz az ornemens csak felületen maradó festés vagy intarzia, ami az adottságokon nem változtatott. Ahogy tetovált dísz nem ad új formát az emberi karnak – úgy ennek a kornak az ornemens is megmarad egész külön adottságnak: jól essék a szemnek, semmi egyéb. Az ornemens és a tárgy négy adottsága közt semmi kapcsolat nem volt; ez mutatja legőszintébben, hogy a teledekorált holmik is szegények formában és teledekorálva sem fejezik ki az architektónikus adottságokat (tartás, támaszkodás, lógás, erő stb.).

Van még ennek a két kornak egy érdekes, társadalmi körülményekből eredő összefüggése is, hogy mind a kettő főleg kiállításoknak és nem valódi szükségleteknek dolgozott. Mind a két periódus művészete kiállításokból indult hódító útjára és ami dekoratívát, színpadias artisztikumot – ott talán helyén valót – alkotott, bevitte azt a polgári lakásokba, a bérlakások változó keretei közé és még lakálytalanabbakká, hidegebbekké tette őket, egyszer már megkonstruált, kemény szigorral fölépített rendet nem tudván tágíthatóvá tenni az új szenzációk, egy folyton fejlődő egyéni élet új emlékei számára. A készen rendelt lakás tetőtől talpig új, és semmi nem hiányzik – csak nincs benne egy fejlődő család élete és históriája.

Minden művészetben megvolt a megadott, az összeforrasztásra váró elemek és a forma közti dualitás. Ami adott, az „magától adódik” – az még nem a művészi tevékenység tartalma. A művészetnek nem adnia kell ezeket az elemeket, hanem kifejeznie, ábrázolnia. (Ahogy a festő nem adja a természetet, hanem ábrázolja, velünk megéreztetni ez összefüggést, és ahogy nem művészet az egymás mellé rakott színek és vonalak, mik közt nincs összefüggés, forma, úgy az architektúrában is.)

Ezért erős a hitem, ahogy az ornemensnaturalizmusos, máshol túlságosan csak konstrukciós, anyagszerű középkori művészet után megszületett a, nem a véletlent és naturalisztikus vonatkozásokat hangsúlyozó, de stilizáló, klasszikus művészet: formákban gazdag korai reneszánsz,\* – úgy fog megérkezni a mi várva-várt és sokszor megjövendőült reneszánszunk is: a megformálás nyugodt, nemes művészete.

Talán van valami hasonlóság e fejlődési folyamat és az egyén fejlődése között. A gyerek és a korai népművészet szecessziós kész elemeket vesz át a természetből és velők funkciókat végeztet (az oroszlán tart, a madár szájából lámpa lóg, kígyó mint kilincs stb.), az ifjuember a konstrukció rajongója, mindent szerkeszteni akar és mer, a férfi az erő és nyugalom formaalkotó bölcse.

A legmagasabb formaalkotás az architektúrában a tér megoldása. A szoba mennyezetével, falaival, bútoraival egy egységes térhatás élő formája kell hogy legyen. Interiőr, mely meleg, világos, őszinte, mely az idők folyamán leegyszerűsödött külsőnközé alakuljon és el ne nyomjon bennünket (a rokokó bútor nem nyomta el a rokokó embert, mert az még gazdagabb volt ruhában és cicomás lélekben és manierban).

A térmegoldás e szempontjából újra átnézvén az idáig emelkedő fejlődést, céltudatosságot, az előrehaladáshoz szükséges biztosságot, feladataink és erőink mérlegelése alapján pedig valami eddig hiányzó nagy erkölcsi bázist kapunk. Ilyen alapon képzelem egy erre alkalmas korban az életmunkák egységes kialakulását, és ezekből az életmunkákból magát a nagytörzsökű folytonosan élő művészetet.

\* Egyiptom, asszír után a görög: Ez az örök folyam.

► **Ézsiás István** szobrászművész munkáit mutatják be Veszprémben a Művészetek Háza – Várgalériában, a Dubniczay-palotában 2018. szeptember 22-től november 11-ig. (Vár utca 29.)

► **Légből kapott fotográfiák** címmel rendeztek tárlatot Dobóczy Zsolt munkáiból a Millenniumi Kávéházban. A 2018. október 3-án nyílt kiállítás november 10-én zárul. (Szeged, Dugonics tér 12.)

► **„fenn, magasan”** címmel Tölg-Molnár Zoltán képzőművész alkotásai láthatók 2018. szeptember 21-től november 18-ig a Szent István-bazilika lovagtermében. (Budapest V. ker., Szent István tér 1.)

► **A Pál utcai fiúk londoni tűzfalon** – 2018. október 3-án adták át az Old Gloucester Streeten található játszótér melletti tűzfalfestményt, melyet a Londoni Magyar Kulturális Központ felkérésére készített a Színes Város Csoport két tagja, művésznevén iamsuzie és Cokestd, street art alkotók. A Molnár Ferenc születésének 140. évfordulója alkalmából készült 50 négyzetméteres festmény Csónakost, Bokát és Nemeceket ábrázolja.



Foto: Műcsarnok

► **MORPH** címmel három művész alkotásai láthatók a Műcsarnok tárlatán 2018. szeptember 21. és november 11. között. (Budapest XIV. ker., Dózsa György út 37.) A képen Szabó Tamás *Metamorfózis XVIII.*, Mata Attila *Hommage à Picasso* és Kalmár János *Intervallum IV.*, *Emelkedés* című munkája.

► **Elágazások** címmel Csízy László komputergrafikus munkái láthatók 2018. szeptember 26. és november 17. között a Kispesti Munkásotthon Művelődési Ház Nagy Balogh János Kiállítótermében. (Budapest XIX. ker., Ady Endre út 57.)

► **RevitArt** címmel a Ceredi Nemzetközi Kortárs Művésztelep mutatkozott be a Római Magyar Akadémián. A 2018. szeptember 12. és november 10. között rendezett tárlaton 25 művész közel 50 alkotása szerepel.

► **Erő és harmónia Ferenczy Béni művészetében** címmel látható tárlat 2018. szeptember 23-tól november 18-ig a Kogart galériájában. (Tihany, Kossuth Lajos u. 10.) A szobrász, grafikus, éremművész munkáiból rajzok,

kisplasztikák, bronzszobrok szerepelnek a kiállításon, melynek címe Ferenczy Béni két korszakára, az izmos női aktok és a fiatal fiúalakok megmintázására utal.

► **Vezeklések kora** – Gaál József fából, bőrből és fémből készült alkotásait mutatja be három termében a Műcsarnok a szeptember 21-től november 11-ig látogatható tárlaton. (Budapest XIV. ker., Dózsa György út 37.)

► **Szigorúan ellenőrzött nyomatok** – A magyar sokszorosított grafika 100 éve sorozat keretében 1946–1961 között készült alkotásokat mutatnak be 2018. szeptember 21. és november 24. között a Miskolci Galéria főépületében, a Rákóczi-házban. (Rákóczi Ferenc u. 2.)

► **A világ múmiái** – A belvárosi Komplexben (Budapest VI., Király u. 26.) a világ számos múzeumától, egyetemétől, tudományos szervezetétől és magánygyűjteményekből kölcsönzött ember- és állatmúmiákat és leleteket láthat az érdeklődő a 2018. augusztus 16-án nyílt és december 31-én záruló kiállításon.

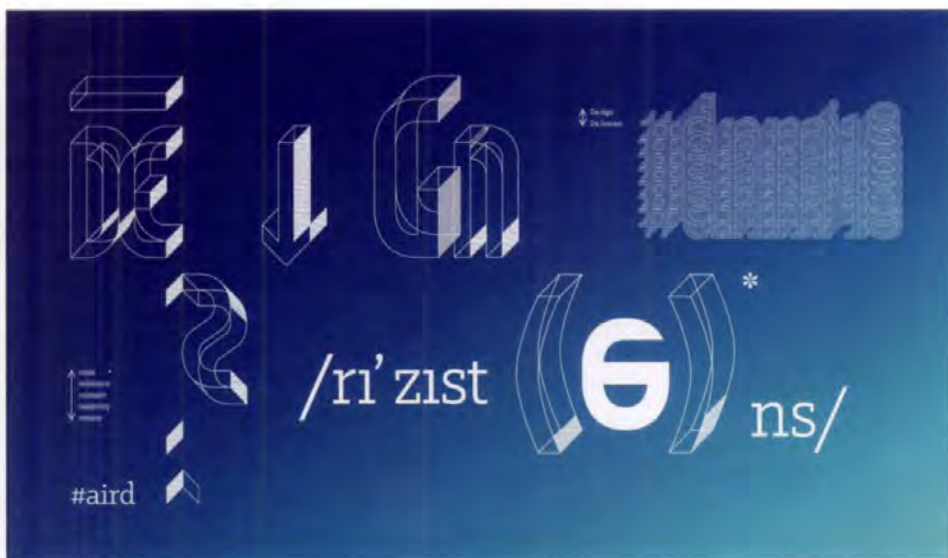
► **Bucsi Réka** animációja, a *Solar Walk* elnyerte az Ottawai Nemzetközi Animációs Fesztivál rövidfilmes kategóriájának fődíját, a Nelvana Grand Prize-t, s ezzel kvalifikálta alkotását a 2019-es Oscar-díjra esélyes filmek közé. A fesztiválra 84 országból közel 2500 nevezés érkezett, közülük 110 alkotás versengett a díjakért.

► **Véssey Gábor** festőművésznek Festmények, szobrok 1990–2018 címmel látható kiállítása 2018. október 1. és november 18. között a Pesti Vigadóban. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.)

► **Megnyílt a Budai Vigadó** – 2018. október 5-én sajtóbejáráson mutatták be a 7,5 milliárd forintért felújított épületet, mely a több évtizedes intenzív használatban leromlott, s a korábban kihasználatlan óriási pinceszint és a hatalmas, beépítetlen tetőtér is új funkciót kapott. Az újjávarázsolott épületben méltó helyre került a Hagyományok Háza, a Magyar Állami Népi Együttes, a Lajtha László Folklórdokumentációs Könyvtár és Archívum, valamint a Népművészeti Módszertani Műhely is. Változatos programokkal, előadásokkal és kiállításokkal várja a közönséget a Budapest I. kerület, Corvin tér 8. szám alatt található épület.



Fotó: magyarreptek.hu



Fotó: modemart.hu

► **Dizájn és ellenállás – jelszó: designrezisztencia** – A 2018-as Debreceni Nemzetközi Művésztelep koncepciója alapján készült művekből nyílik kiállítás november 10-én a debreceni Modern és Kortárs Művészeti Központban, a MODEM-ben (Baltazár Dezső tér 1.), ahol a tárlathoz kapcsolódóan november 24-én országos konferenciát is rendeznek. A 2019. január 27-ig látható tárlat jelszavában, a designrezisztenciában egyszerre van jelen a design mint a rezisztencia, az ellenállás eszköze, és a rezisztencia mint ellenállás a design mindenhatóságával szemben

► **Három kismonográfia** – 2009 óta évente 3-5 kétnyelvű (angol, magyar) kismonográfiát jelentet meg a Hungart Egyesület. A Millenárison (Budapest II. ker., Kis Rókus utca 16–20.) 2018. október 12-én mutatták be idei három kiadványukat, a Drozsnik István képzőművész, Olajos György grafikus és Rényi Krisztina grafikus munkásságát ismertető köteteket.

► **Képpé vált kísérlet.** Innovatív képzőművészeti tendenciák 1945-től napjainkig – Grüner György gyűjteménye című tárlatát 2018. december 9-ig meghosszabbította a Vasarely Múzeum. (Budapest III. ker., Szentlélek tér 6.) A képen Keserü Ilona művei.



Fotó: Harsztos Áron / Vasarely Múzeum

A MAGYAR IPARMŰVÉSZELET  
AZ ALÁBBI MŰZEUMOKBAN, GALÉRIÁKBAN  
ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ

**Corvina Könyvesbolt**

7621 Pécs, Széchenyi tér 8.

**Éghajlat könyves kávézó**

1117 Budapest, Karinthy Frigyes út 9.

**FUGA Budapesti Építészeti Központ**

1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.

**Írók Boltja**

1061 Budapest, Andrássy út 45.

**Műcsarnok**

1146 Budapest, Dózsa György út 37.

**Palmetta Design és Textilművészeti Galéria**

1111 Budapest, Bartók Béla út 30.

**Tündérváros Galéria és Közösségi Tér**

1036 Budapest, Bécsi út 53–55.

**KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:**

**Batthyány Kultur-Press Kft.**

H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (1)489-0120, (1)212-5303

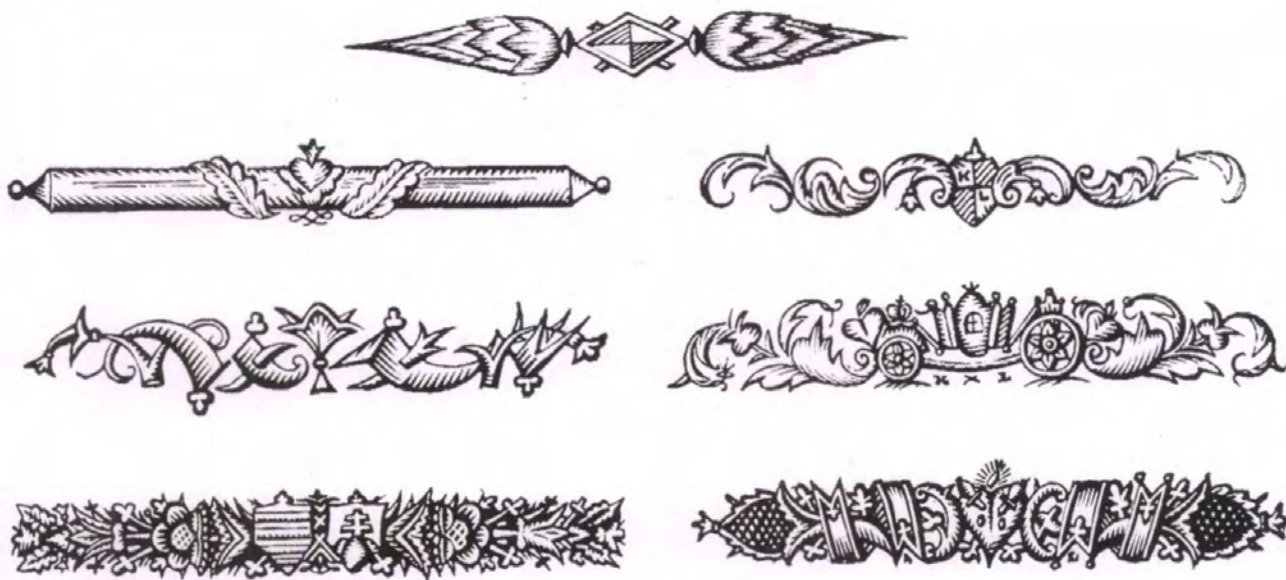
**A folyóirat korábbi példányai**

a szerkesztőségben megvásárolhatók.

# Contents

7/2018

- On the 70th anniversary of the death of architect, applied artist and graphic designer Lajos Kozma (1884–1948) (*Szilvia Simonffy*) ..... 2
- ‘... according to the standards of the place, the time and the soul...’ In memory of Lajos Kozma (*Éva Kiss*) ..... 4
- Decorative Neo-historicism – Kozma’s Baroque period. An interview with Éva Horányi, Senior Curator at the Museum of Applied Arts (*Tamás Ferkai – Gábor Szarvas*) ..... 5
- Tradition modernised – Kozma’s Baroque period. An interview with art historian Dóra Reichart (*Tamás Ferkai – Gábor Szarvas*) ..... 13
- Folk art and decorativeness  
Tulip pattern designs by the young Lajos Kozma (*Éva Kiss*) ..... 19
- Pictorialness and technical skills  
József Pécsi’s interior photos of the Budapest Workshop from 1914 (*Ibolya Csengel-Plank*) ..... 25
- Reverberations. A contemporary interior designer on Lajos Kozma and his work (*Tibor Somlai*) ..... 39
- Imre Kner: Lajos Kozma the book designer .. 47
- Lajos Kozma: On the new direction in applied arts ..... 56
- NEWS ..... 59




Kozma Lajos: Záródíszek a Három csepke könyvekhez (Kner Izidor, Gyoma, 1920) /  
Lajos Kozma: Closing ornaments for the series Három csepke könyvek /Three Tiny Books/ (Izidor Kner, Gyoma, 1920)

A folyóirat ára: 1000 Ft

**nka**  
Nemzeti Kulturális Alap

**MMA**  
MAGYAR MŰVÉSZETI  
AKADÉMIA

ISSN 1217-839X  
  
9 771217 839004